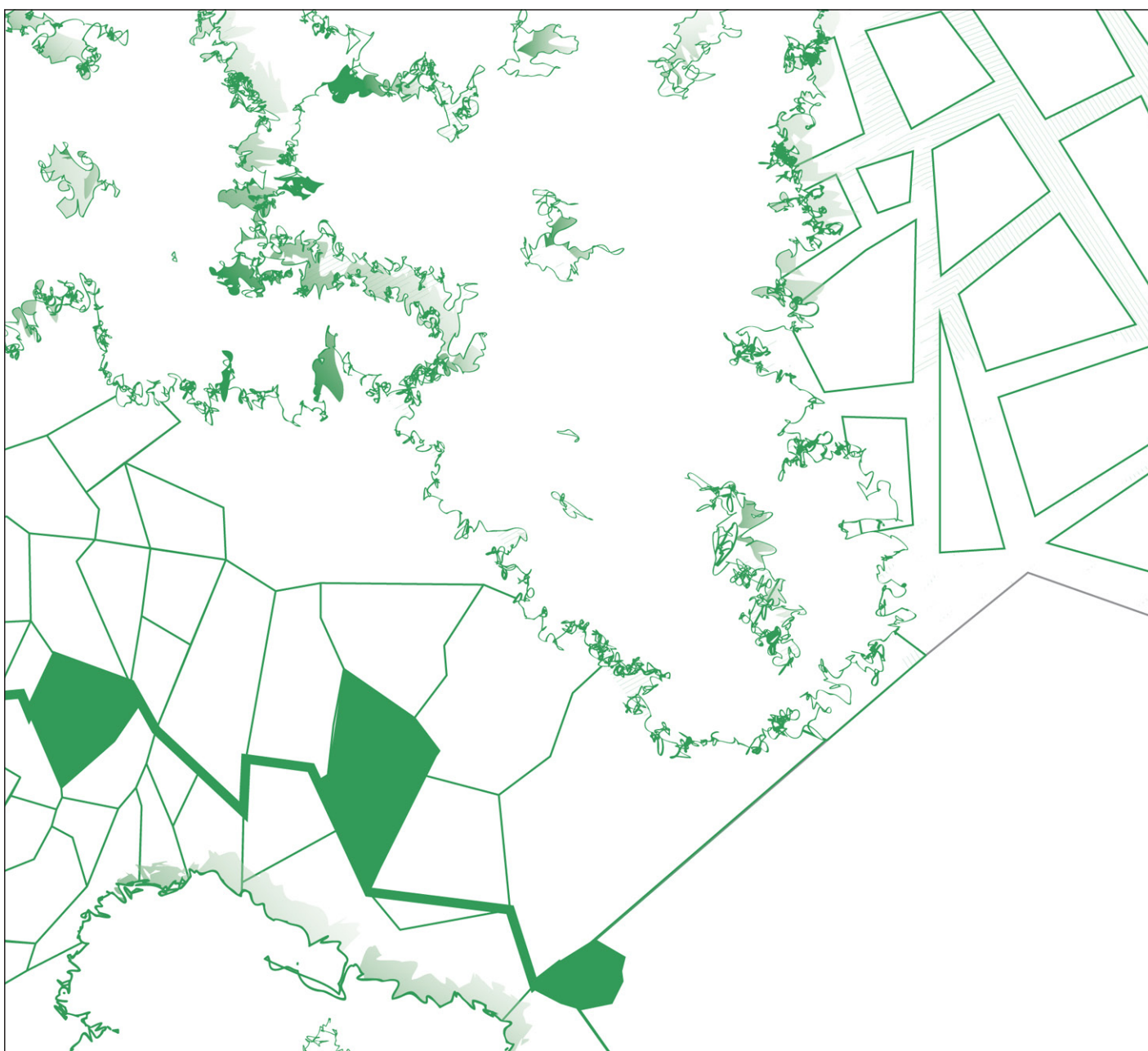

Varför ser platsen ut som den gör?

– hur stadsbyggnadsideologier påverkar det offentliga rummet

Why does the site look like this?

– how urban planning ideologies affect public space

Johan Ekeblom & Christian Svensson

Varför ser platsen ut som den gör?

– hur stadsbyggnadsideologier påverkar det offentliga rummet

Why does the site look like this?

– how urban planning ideologies affect public space

Johan Ekeblom & Christian Svensson

Handledare: Arne Nordius, SLU
Område Landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Alnarp
Examinator: Tina Sarap, SLU
Område Landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Alnarp

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Kandidatexamensarbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0649
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2011
Omslagsbild: Ekeblom, Johan & Svensson Christian (2011)
Broken, del av det skissförslag som ingår i uppsatsen.
Serietitel: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>
Nyckelord: Offentlig plats, Stadsbyggnad, Statsbyggnadstypologi,
Stadsbyggnadsideologi, Organiska städer, Regularism,
Renaissance, Trädgårdsstad, Modernism, Explorativ
Sammanfattande, New urbanism, Jan Gehl

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Alnarp

Enligt överenskommelse med kursledare är den här upplagan av vårt arbete speciellt anpassad för elektronisk publicering och hantering. I originalupplagan som är inlämnad som arkivexemplar ingår planerna som utvikbara a3-sidor medan de i denna är infogade som a4-sidor. Det här påverkar i första hand skalan på planerna som i den här upplagan är mindre och inte följer logiska skalsteg. Det påverkar även sidföljden och layouten, dock inte innehållet.

SAMMANDRAG

Målet med denna essä är att tyda den inverkan stadsbyggnadsideologier och typologier har haft och har på det offentliga rummet. Dessutom vill vi försöka reda ut hur vi som [blivande] landskapsarkitekter använder oss av dessa ideologier och typologier i vår egen gestaltning.

Avstampet tas i en kvalitativ dokumentanalys där vi försöker sammanfatta och beskriva de stadsbyggnadsideologier som har haft störst betydelse för hur våra offentliga rum i, framförallt, europeiska städer ser ut.

För att fördjupa förståelsen och uppnå en 1+1=3 effekt har vi valt att komplettera den mer beskrivande delen med en utforskande del i vilken vi i skissform sammanfattar ideologiernas principer. Metoden tycker vi stämmer bra överens med att vi de tre första åren ofta fått höra hur viktigt det är för förståelsen av en plats delar och helhet, att analysera platsen genom skissande.

Till sist tar vi ett omvänt angreppssätt och söker med utgångspunkt i en egen design se spår av historiska principer och ideologier. För att göra jämförelsen mera överblickbar har vi använt en och samma plats till samtliga skisser.

Slutsatsen blir att vi själva tar stor hänsyn till de principer som konstaterats fungera och att detta till stor del beror på att de teorier som lanseras idag har just detta angreppssätt, att samla bra erfarenheter och göra dem ännu bättre.

Nyckelord: *Offentlig plats, Stadsbyggnad, Statdsbyggnadstypologi, Stadsbyggnadsideologi, Organiska städer, Regularism, Renässans, Trädgårdsstad, Modernism, Sammanfattande, Explorativ, New urbanism, Jan Gehl*

ABSTRACT

The goal of this essay is to interpret the influence urban planning ideologies and typologies have had and still have on public space. We also want to make an attempt at determining, how we as [future] Landscape architects make use of these ideologies and typologies in our own design.

The starting point is a qualitative document analysis where we try to summarize and describe the urban planning ideologies that have had the greatest impact on how public space look in, mainly, European cities.

In order to deepen our understanding and achieve a $1+1=3$ effect, we have chosen to complement the more descriptive section with an exploratory part in which we, in sketch form summarizes the principles of the different ideologies. This method corresponds well to what we have been told during our first three years of education about the importance of analysing a place through sketching in order to understand the parts and wholeness of the studied spaces.

Finally, we take on an inverse approach and seek traces of historic principles and ideologies in our own design. To make the comparison more reviewable, we have used a single location for all the sketches.

The conclusion is that we pay great attention to those principles that have been found to work and that this is largely due to the fact that the theories that are being launched today, mainly takes on the approach of bringing together good experiences of urban planning and tries to make them even better.

INLEDNING

BAKGRUND/PROBLEMBESKRIVNING

Intresset för stadstypologier och stadsbyggnadsideologi och hur de förhåller sig till det offentliga rummet uppstod under vårt arbete med Lomma centrum i projekt två. Projekt två är en lämplig utgångspunkt för denna uppsats eftersom projektet tog upp en liknande skala och närbesläktade frågor som vi avser att utforska i denna uppsats.

Vi tror att stadsbyggnadsideologier påverkar den sociala aspekten och att detta tar sig uttryck i platser utformning. Dessa ideologier ändras över tid och sätter spår i stadens typologi. Hur ser dessa ideologier ut? Vilka tendenser styr vår utformning idag? Hur skiljer sig dessa från tidigare?

MÅL OCH SYFTE

Mål

Vi vill genom vårt arbete skaffa oss en teoretisk bas för att kunna diskutera och reflektera över hur vi själva, i vår roll som samtida (blivande) landskapsarkitekter förhåller oss till och inspireras av historien.

Syfte

Öka förståelsen för hur ideologier och tendenser påverkar den fysiska gestaltningen. Ge en djupare förståelse för vilka idéer som styr oss idag.

Frågeställning

Ta reda på om och i så fall hur vår design influeras av historiska typologier.

METOD OCH AVGRÄNSNINGAR

Metod

Olika stadsbyggnadstypologier och stadsbyggnadsideologier som den organiska staden, renässansen, regularismen, trädgårdsstaden, modernismen, Gehl och new urbanism har studerats och analyserats med hjälp av kvalitativ dokumentanalys. Med kvalitativ dokumentanalys menar vi att vi gjort strategiska nedslag i stadsbyggnadslitteraturen med syftet att erhålla en djupare kunskap om de stora ideologien som påverkat framförallt det europeiska och skandinaviska stadsbyggandet (Patel & Davidsson, 2003). Ideologierna och typologierna sammanfattas och undersöks därefter i skissform för att ytterligare fördjupa förståelsen för hur dessa skulle kunna uttryckas i en fysisk gestaltning.

Dessutom vill vi undersöka om och i så fall hur ett samtida offentligt rum påverkas av historien. Då ett av våra mål är att förstå vår egen kunskapsbas, utformar vi själva denna skiss. Tanken är att utforma platsen utan hänsyn till ideologierna men i efterhand se om vi kan finna spår av dem i vår design. Därför har vi valt att utgå från en och samma plats i alla skisser. Då vi vill söka svar på vad som påverkar oss själva i rollen som [blivande] landskapsarkitekter fann vi inspiration i den metod som Carola Wingren använder i sin avhandling (Wingren, 2009). Denna metod bygger på ett tolkande av eget material. Vi gör på ett liknande sätt då vi väljer att tolka vår egen skiss i efterhand.

Under våra tre första år på utbildningen har vi fått höra att det är väldigt nyttigt att analysera en plats genom att skissa sig genom den för att förstå helheter och inbördes relationer. Då vår utbildning/profession dessutom innefattar såväl gestaltning som rent akademiska studier anser vi att just en kombination av dessa metoder kan ge oss en $1+1=3$ effekt. Därför är vår uppsats till stor del utforskande. Denna typ av undersökning kallas explorativ. "Det främsta syftet med denna typ av undersökning är att inhämta så mycket information som möjligt om ett bestämt problemområde. Detta innebär att man försöker belysa ett problemområde allsidigt. Eftersom dessa undersökningar ofta syftar till att nå kunskap som kan ligga till grund för vidare studier, är idériedom och kreativitet viktiga inslag. Vid explorativa undersökningar använder man sig ofta av flera olika tekniker för att samla information". (Patel & Davidsson, 2003)

Ramverket för den offentliga platsen har vi hämtat från en studenttävling inom landskapsarkitektur. Vi avser att vår samtida skiss som inryms i denna uppsats skall ingå som ett förarbete till vårt slutgiltiga tävlingsförslag. Mer om förutsättningarna och kontexten för platsen står att läsa i avsnittet *Föremål för teoretisering och förslag: beskrivning av kontexten och förutsättningarna*.

Material

Den litteratur vi valt att utgå från i uppsatsen är i första hand litteratur som presenterats för oss under utbildningen och många av titlarna kanske bäst beskrivs som klassiker.

Avgränsningar

Våra skisser avser att representera ett offentligt rum, i en fiktiv stad, i en obestämd tid, baserat på de olika ideologiernas principer. De ska visa på *en* möjlig utformning och är *vår* tolkning av ideologins principer i grova drag. De är heller inte tänkta att i första hand avbilda ett offentligt rum som man skulle kunna hitta under respektive era, då detta hade gjort skissandet till mer av en kalkering än ett provande av principer.

Att vi valt att arbeta med stadsbyggnadsideologier trots att parker och trädgårdar ligger närmare till hands med tanke på den plats vi valt som ramverk, har sin förklaring i att det för oss har varit centralt att utgångspunkten ska vara rum som är tillgängliga för alla och inte endast för ett fåtal. Från och med 1800-talet har parker varit offentliga men vår historiska exposé tar sin början redan under medeltiden och under denna tid och några århundraden framöver var parker och trädgårdar uteslutande privata och endast förbehållna de mest välbeställda i samhället och var således inget offentligt rum. Hade vi valt att fokusera på parker och trädgårdar hade vi förskjutit fokus mot vad vi snarare ser som stilideologier.

Inom modernismen finns egentligen två riktningar när det gäller den offentliga gestaltningen. Den ena var den mer dekorativa, formella, i nära kontakt med utvecklingen inom bildkonsten. Denna linje var främst representerad i Frankrike, Belgien och Holland. Den andra appellerade mer till den nya tidens förställningar om ett liv i sol, ljus och luft, ett nytt sunt liv för den nya tidens människor (Blennow, 1995). Det är den senare vi valt att fokusera på i denna uppsats.

Vi har valt att välja ut och behandla de stadstypologier och stadsbyggnadsideologier som främst påverkat ämnet stadsbyggnad samt det som idag påverkar hur vi bygger och utformar våra städer och offentliga rum. Detta innebär att vi inte tar upp alla som funnits genom historien, vi väljer de vi anser haft störst betydelse.

BEGREPP

Ideal, ideologi eller typologi

Med tanke på de epoker vi beskriver har det varit svårt att välja ett begrepp som kan appliceras på samtliga. Exempelvis är det svårt att tala om ett ideal när det gäller den organiska staden eftersom dess framväxt inte kan definieras som planering i dagens mening. För att vara konsekventa, underlätta läsningen och understryka den jämförande aspekten har vi dock velat begränsa uttrycken så mycket som möjligt. Vi har till slut enats om att stadsbyggnadsideologi är det som bäst beskriver de ambitioner som funnits under varje epok. Stöd för detta får vi bland annat i följande citat:

”En ideologi i denna mening utgör en någorlunda sammanhängande enhet, vilken innehåller såväl antaganden om verklighetens beskaffenhet som värderingar och handlingsnormer.”
(Liedman, —)

Typologi har vi valt att använda för att beskriva det resultat som dessa ideologier har haft på staden och som man i efterhand kan se är typiska.

Ideal å sin sida används då vi beskriver något som man försöker uppnå, något önskvärt i betydelsen att det under epoken var uttalat. Vi använder med andra ord inte ideologi och ideal som synonyma begrepp.

Modernism eller funktionalism?

Vi har i uppsatsen valt att använda oss konsekvent av begreppet modernism trots att man i Sverige och Skandinavien ofta använder uttrycket funktionalism. Då termen funktionalism inte är något som används internationellt och beskriver en riktning inom modernismen anser vi att modernism ger en bättre tydlighet och bättre beskriver hela stilriktningen.

Men då vi utgått från Johan Rådbergs texter där han konsekvent använder funktionalism förekommer även detta uttryck i vissa citat i uppsatsen. Dessa två uttryck används som synonymer internationellt och det är också så vi vill att de ska läsas.

”Den radikalt genomförda modernismen är i Sverige känd som funktionalism; [...] Inom den internationella arkitekturhistorien brukas termen modernism ofta synonymt med funktionalism.”
(Linn, —)

Regularism

Regularisering eller som vi väljer att kalla den, regularism, är en stadsbyggnadsideologi som handlar om att rätta ut och bredda gator i staden, vilket leder till bättre kommunikationer samt att en ljusare och luftigare miljö. Det var Georges-Eugène Haussmann som myntade begreppet regularisering när han ledde ombyggnaden av Paris som fullständigt omskapades mellan åren 1852 och 1870. (Regularisering, 2010-04-16)

Den organiska staden

Vi har valt att använda oss av begreppet organsisk stad för att beskriva ett fenomen inom stadsplaneringen som framförallt förekom under medeltiden. Under denna period växte många städer fram utan en plan för hur det offentliga rummet egentligen skulle utformas. Istället baseras utbyggnaden på naturliga förutsättningar, gamla rörelsemönster och för staden föreliggande behov. Begreppet ska inte tolkas som att dessa städer växt fram slumpartat helt utan regler då det fanns andra kontrollinstrument i lagar och regleringar såsom stadsprivilegier.

Att vi valt att inte använda medeltidsstad som begrepp beror på att det under denna tid förekom en mängd olika typer av stadsplaner. Till exempel anlades många nya städer enligt det antika idealet om rätvinkliga gator.

FÖREMÅL FÖR TEORETISERING OCH SKISS: BESKRIVNING AV KONTEXTEN OCH FÖRUTSÄTTNINGARNA

fig. 1 Flygfoto i plan som visar förutsättningarna. (SLANT Competition)

Platsen och staden är fiktiv, men de fiktiva förutsättningar som vi arbetar med är som följer: Staden återfinns i södra Sverige. Storleken på platsen är ungefär 10.8 hektar (300×400 m), belägen på östra stranden av en flod och flankeras av floden på sydvästra och nordvästra sidan, en sträcka på 529 m. Området är plant och beläget +3m över floden. Floden trafikeras enbart av småbåtar, det vill säga fritidsbåtar, turistbåtar och pråmar. Norr om platsen återfinns ett museum för nutida konst och i nordost en idrottsanläggning. Öster och söder om platsen finns en blandning av främst lägre bostadsbebyggelse, butiker och skolor, bebyggelsen består av fristående hus och lägenhetsbebyggelse i fyra våningar. Den östra sidan av floden är länkad till den västra genom en bro förbehållen gångtrafik. Väster om floden höjer sig marken något och här återfinns höghus, några av lägenheterna i höghuskomplexet kommer ha en fin utsikt över platsen. Området finns inom gångavstånd för ett stort antal människor och det finns två tunnelbanestationer i närheten, en nordost om området och en på andra sidan floden sydväst om platsen. Det finns även underjordiskt garage i flera våningar i anslutning till platsen och i söder (SLANT Competition, -). [fig. 1]

INNEHÅLL

Sammandrag

Abstract

Inledning	6
Bakgrund/Problembeskrivning.....	6
Mål och syfte	6
Metod och avgränsningar	6
Begrepp	8
Föremål för tolkning, teoretisering och skiss: Beskrivning av kontexten och förutsättningarna	9
Organsiska städer	12
Det offentliga rummet	13
Reflektioner angående den organiska staden	13
Vår tolkning.....	14
Skiss	15
Renässans och Regularism.....	16
Det offentliga rummet	17
Reflektioner angående Renässansen och Regularism	18
Vår tolkning.....	18
Skiss	19
Trädgårdsstaden	20
Det offentliga rummet	21
Reflektioner angående trädgårdsstaden	22
Vår tolkning.....	24
Skiss	25

Modernismen.....	26
Det offentliga rummet	28
Senmodernism och miljonprogram.....	29
Reflektioner angående modernismen.....	29
Vår tolkning.....	30
Skiss	31
Efter modernismen	32
Jan Gehl	32
New urbanism.....	33
Skillnader	35
Gamla och nya idéer	35
Det offentliga rummet	35
Reflektioner angående tiden efter modernismen.....	37
Vår tolkning.....	40
Skiss	41
Nutid	42
Skiss	45
Diskussion	46
Varför har ideologierna påverkat oss på det sätt de gjort?	46
Allmän reflektion	47
Källförteckning	50
Tryckta källor	50
Elektroniska källor	51
Bildkällor	52
Planskisser	53

ORGANISKA STÄDER

En viktig utveckling vid sidan av de antika rätvinkliga idealet som växer fram bland städer från omkring 500 e.Kr. till 1500 e.Kr i Europa, är att vissa inte planerades i den mening som vi idag lägger in i begreppet planering. De utvecklades i stället i den riktning och på det sätt som efterfrågades baserat på de behov som fanns, utformade av de boende i staden i en direkt stadsbyggnadsprocess, vad vi kallar organisk utveckling. Det är viktigt att påpeka att dessa städer inte utvecklades med hjälp av planering och planer, de utvecklades genom en process som ofta tog flera hundra år. Denna långsamma process tillät kontinuerliga justeringar och anpassningar av den fysiska miljön till förmån för stadsfunktionerna. Staden i sig själv var inget mål, den var ett verktyg formad av användningen (Gehl, 2006).

Produkten av denna process, den organiska staden, som baserades på en mångfald av samlade erfarenheter, blev urbana miljöer som ännu idag erbjuder extremt fina möjligheter för interaktion, möten och social samvaro i det offentliga rummet. Många av dem är idag studieobjekt, populära turistattraktioner och efterfrågade boplatser tack vare dessa kvaliteter. Dessa städer har inbyggda kvaliteter som ofta är försvinnande få eller obefintliga i städer från senare tidsperioder (ibid.).

Gatorna och torgen är arrangerade med hänsyn till hur människor rör sig och är utformade för att människor ska vilja stanna utomhus. Ett exempel på en stad som utvecklats på detta sätt är Sienna, Italien. Här finns de smala vindlande gatorna med platsbildningar som samlar människor och skapar möten och ett rikt socialt liv. Ett väldigt känt exempel på en sådan platsbildning är, Piazza del Campo i Sienna. [fig.2] Med sin slutna rumsbildande karaktär, sin orientering som beaktar sol och klimat, sin skålform och sina minutiöst placerade fontäner och pollare, är den idealt arrangerad för att fungera som en mötesplats och offentligt vardagsrum för Siennas medborgare, både igår och idag. (ibid.)

Sammanfattningsvis, städer som vuxit fram organiskt under lång tid medför genom sin utformning och dimension att människor samlas på gatorna och torgen samt uppmuntrar trafik till fots och utomhusvistelse (ibid.).

fig. 2. Panorama över Piazza del Campo, Sienna (foto: Georges Jansoone)

DET OFFENTLIGA RUMMET

Det medeltida offentliga rummet härstammar dels från det antika Greklands *agorae* och dels från det antika Roms *fora*, båda torgliknade platser. Dessa representerar rum där den offentliga sfären var central och väldigt levande. *Agorae* och *fora* utgjordes av torg och användes av allmänheten för byteshandel, religiösa ceremonier, marknader, teater etcetera. Det var också en plats för politisk debatt och sist men inte minst, socialt umgänge. *Agorae* och *fora* var de centrala stadszonerna i det antika Grekland och Rom, stadens hjärta (Urban Space Initiative, —).

De organiska städerna är kända för sin skönhet och att varje stad är unik. I dessa städer var torget det främsta offentliga rummet, och användes på liknande sätt och till ungefär samma aktiviteter som *agorae* och *fora*. Gatorna i de organiska städerna som leder till och slutar i de offentliga rummen är ett viktigt karaktäristisk kännetecken. Gatorna är smala och följer naturens konturer. Irregulariteten och det komplexa virrvarret av gränder som uppstod runt gatorna identifierades av A.E.J Morris som en återkommande visuell överraskning. London har fina exempel på detta intrikat utarbetade system där gator ackompanjeras av små gränder som vrider och kröker sig (ibid.).

Marknader var en viktig del i medeltida städer, torgen var väl anpassade för denna typ av kommersiell aktivitet, många gånger förknippades vissa torg med specifika produkter. Aktiviteterna som pågick på torgen gav ofta torget dess namn vilka ofta har hängt kvar genom historien. Formen på de medeltida torgen varierade, cirkulära, triangulära och L-formade rum fanns alla representerade under denna period. Formen följer inte strikt symmetri utan är istället ofta tolkningar av kvadrater eller trianglar. Exempel på cirkulära offentliga rum finns i Dijon och Rom (ibid.).

Byggnaderna som omger många av de medeltida offentliga platserna krävde utrymme och detta har lett till många unika resultat. Asymmetriska former uppstod ofta och dessa anses ofta innehålla konstnärlig kvalitet. Camillo Sitte noterade 1889 att det generellt är erkänt att dessa irregulariteter inte har en obehaglig effekt, tvärt om, de förstärker naturlighet, de stimulerar vårt intresse, och ökar den pittoreska kvaliteten. Torgets betydelse som centrum för kommersiell aktivitet var ett viktigt inslag i de organiska städerna. Ibland utmynnade genomfartsleder på torgen i dessa städer (ibid.).

REFLEKTIONER ANGÅENDE DEN ORGANISKA STADEN.

Strukturen i de organiska städerna som idag fortfarande, eller möjligen återigen, är väldigt uppskattad bygger på en planering som formats under många hundra år. Att denna miljö fortfarande är populär måste vara den yttersta bekräftelsen på att denna typ av bebyggelse fungerar väl och att vi kanske borde fundera över att fortsätta utforma delar av våra städer på detta sätt.

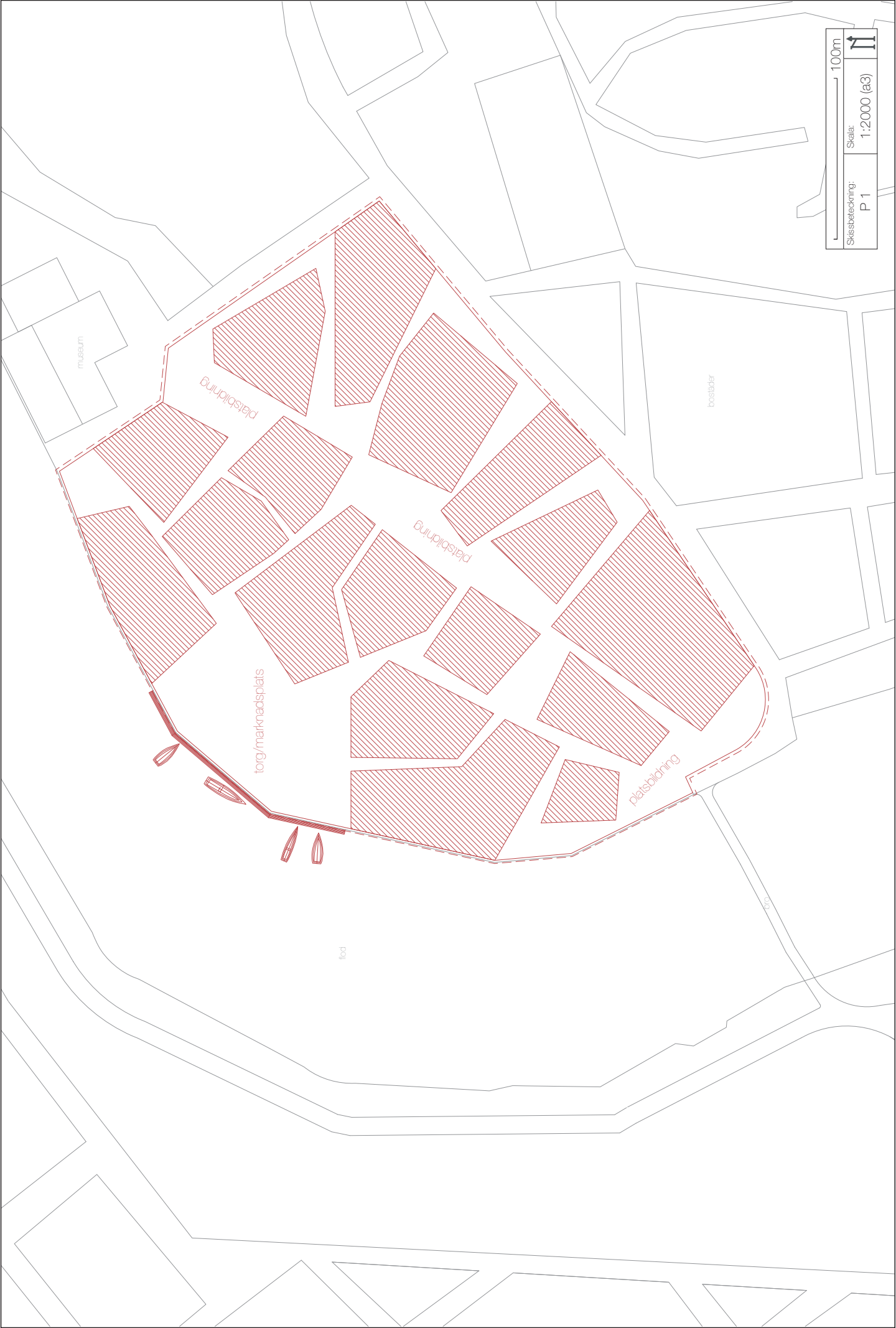
Ett argument mot denna typ av struktur som ofta framförs är att de inte har plats för dagens trafik. Men om framtiden leder till ännu högre oljepris kan vi inom en snar framtid få klara oss utan bilen i vardagen. Samtidigt visar många italienska städer på möjligheten att kombinera gammal bebyggelsestruktur med modernt leverne. I de smala gatorna återfinns små bilar parkerade till synes utan problem, kanske borde vi fundera mer över de farkoster och dess utformning som

vi förflyttar oss med i stället för att bygga om våra städer. Täthet och korta avstånd kanske kan bli det rättesnöre som åter får styra vår utveckling av bebyggelsen. I kombination med spårbunden trafik som leder oss in i staden på ett snabbt och smidigt sätt skulle vi kunna skapa en stad som håller för kommande generationer. Detta får anses ligga i linje med de argument som förs fram i den omfattande diskussion om förtätning som idag förs i de flesta större kommuner i Sverige.

Att de organiska städerna följde naturliga formationer är sannolikt vare sig slump eller en medveten strategi. Det handlar istället om den arbetsinsats som krävdes för att göra andra sträckningar, så att säga inte var värd besväret. Med den utgångspunkten kan man ju se en problematik i det rationella byggande vi har att tillgå idag eftersom det kan tänkas vara mindre kostsamt att exempelvis gå rakt genom en naturlig topografi istället för att följa den. Det här ställer större krav på designern än tidigare att läsa av och tolka landskapet och dess bärande element. Ett tydligt exempel på att detta varit förbiset är att det var först på 1990-talet som vägverket tog ställning till denna problematik: "I dag talar Vägverkets rekommenderade inspirationsskrift och rättesnöre, 'Vägen, en bok om vägarkitektur', om respekt för landskapet, naturens rytm och hur vägen kan underordna sig landskapet eller dominera det." (Jonson, 2008). På 70- och 80-talet var det istället ekonomiska faktorer som påverkade (ibid.).

VÅR TOLKNING

Eftersom de offentliga rummen i de organiska städerna dels bestod av den centrala samlingsplatsen, torget, och dels av gaturummet, gör vi en tolkning av dessa platser. Torget placeras invid floden då torget främst fungerade som en handelsplats i de organiska städerna, ett torg invid floden hade då varit väldigt strategisk eftersom det underlättar transport av varor till och från marknadsplatsen (Urban space initiative, —). Gatan med sina oregelbundna och ofta sporadiska platsbildningar som utgjorde det andra offentliga rummet i den medeltida staden skapar vi ett ramverk för. I de organiska städerna kom möjligen byggnaderna först och gatorna fick helt enkelt löpa där de fanns utrymme, därav de små gränderna, trånga passagerna och den vindlande sträckningen. Eftersom vi inte har några byggnader att bygga gatorna runt utgår vi istället först från gatan men försöker efterlikna det pittoreska och omtyckta gaturum och det virrvarr av gator som fanns i dessa städer. Gatorna eller stråken är ömsom breda och ömsom smala med små platsbildningar här och var, gatorna blir trängre när de närmar sig torget för att öka torgets rumskänsla. På vattensidan längs torget löper en lång brygga som gör det möjligt för trafikanter på floden att lägga till vid bryggan och ta del av de aktiviteter som utspelar sig på torget. Eftersom vi inte låter gatunätet växa fram enligt den organiska princip som i efterhand visat sig vara så lyckad i dessa städer vänder vi istället på steken. De ytor som i den organiska medeltida staden hade utgjorts av byggnader lämnar vi åt sitt öde och får därmed representera det organiska i vårt offentliga rum. De boende i närheten och de som utnyttjar området får själva uppgiften att fylla ytorna som de vill och med vad de vill. De skulle kunna fylla dem med fler byggnader om behovet finns, de skulle kunna använda dem för odling, plantera vegetation eller använda dem för bete eller bara lämna dem som öppna ytor.

Sketsbeteckning: P 1
Skala: 1:2000 (a3)
100m

RENÄSSANS OCH REGULARISM

Två gånger genom historien sedan medeltiden har grundprinciperna för stadsplanering skiftat radikalt, den ena var när modernismens idéer kom på 1920-talet och den andra var när renässansen gjorde sitt inträde i stadsplaneringen (Gehl, 2006).

Renässans som betyder pånyttfödelse, var precis vad renässansen handlade om: en återupptäckt och anamande av idéer som fanns i det antika Grekland och Rom. Florens i Italien var ursprunget för renässansen som sedan spred sig genom Europa. Den irregularitet som förekom under medeltiden ersattes nu av symmetrin som blev helt dominant. Idéer om idealformer växte fram, idealformer var de som inte kunde förbättras, såsom cirkeln, stjärnan eller kvadraten. Publika ytor som gator och torg reglerades, de vindlande gatorna fick ge vika för den raka gatan, det oregelbundna fick ge vika för det symmetriska och regelbundna (Urban Space Initiative, —). Med renässansens idéer skiftade städernas utveckling från det organiska till det planerade. Planerare började vid tiden omkring 1400-talet utarbeta teorier och principer för hur städer borde utformas, staden formades till näst intill ett konstverk, uttänkt och utförd som en helhet. Intresset för ytorna mellan husen och dess funktioner svalnade, istället eftersträvades rumsliga effekter, byggnadernas utseende premierades och konstnärerna som uppförde dem fick mycket uppmärksamhet. Under denna period var det främst stadens utseende och dess byggnader, de visuella aspekterna, som utvecklades och som överfördes som kriterier för bra arkitektur och urban design. Samtidigt undersöktes några funktionella aspekter, speciellt problematik som berörde försvar, transporter och formaliserade sociala funktioner som parader och processioner (Gehl, 2006).

fig. 3. Plan över Palmanova (Braun, Georg & Hogenberg, Franz, 1599)

Ett exempel på en stad byggd enligt renässansens principer är Palmanova, belägen norr om Venedig, i Italien. Staden byggdes av Scarmozzi 1593, den är stjärnformad och med alla gator i samma bredd, 14 m, oavsett syfte och placering. Palmanovas torg har formen av en hexagon, är beläget mitt i staden med tre raka symmetriska axlar i form av gator som skär genom torget. Därmed löper gator i sex olika riktningar ut från torget i olika väderstreck vilket bildar ett symmetriskt mönster. Torget är väldigt stort i relation till stadens storlek och därför är det svårt att använda för de funktioner och aktiviteter som vanligtvis utspelar sig på ett torg. Planen [fig. 3] för Palmanova är ett intressant stycke grafiskt arbete och vittnar som många andra planer över renässansstäder att den skapats på ritbordet (ibid.).

Några av renässansens principer återupptod sedan i regularismen på 1800-talet. Regularismen försökte dock lösa de obeskrivliga problemen med ohälsa, slum och ökad trafik som exploderade i industrialismens kölvatten. Den enorma inflyttningen från landsbygden som industrialismen medförde överbefolkade städerna som ofta präglades av medeltida strukturer. Bristen på regleringar gjorde att fabriker etablerades mitt i bostadskvarteren, vilket ledde till förfärliga miljöer

där farsoterna spred sig snabbt och barnadödligheten var hög. Offentliga rum såsom parker existerade inte. Situationen blev ohållbar och tvingade fram det vi idag känner som stadsplanering. De våldsamt växande städerna nödvändiggjorde ett drastiskt nytänkande vad gäller stadens struktur, både ur socialpolitisk och hygienisk mening Tietz, 2000).

En av de första städerna att bli föremål för regularismens principer var New York. Den s.k. Commissioners Plan som lades fram för New York 1811, strukturerade upp hela Manhattan i ett regelbundet ruttmönster med 155 st. fem km långa *streets* på bredden och med tolv ca 20 km långa *avenues* på längden. 1853 skyddades Central Park som ett obebyggt offentligt rum mitt på Manhattan (ibid.). [fig. 4, notera att central park inte ingick i original planen]

Ett annat exempel är Ildefonsos Cerdás utvidgningsplan för Barcelona 1859. Den bestod också av en rutnätsplan med 50 m breda boulevarder och med kvarter på 133x133 m. Han försökte skapa offentliga rum genom att snedda av hörnen på kvarteren för att ge gatukorsningarna en mer luftig och torgliknade karaktär. Det mest kända exemplet från denna period är sannolikt Eugène Haussmanns ombyggnad av Paris under åren 1853 till 1870. Hans nätverk av nya breda boulevarder syftade till att ge staden en "behagfull gestalt", lösa trafikproblemen, eliminera farsotshärdarna i fattigkvarteren och förbättra militärens rörelsefrihet i händelse av upplopp och oroligheter. Denna omgestaltning och rivning av staden fick stor betydelse för hur Paris struktur idag uppfattas (ibid.).

fig. 4. Planen över Manhattan illustrerar tydligt regularismens principer. (The Commissioners' Plan, 1807)

DET OFFENTLIGA RUMMET

Under renässansen fortsatte torget vara det viktigaste offentliga rummet i staden och härbärgerade liknade funktioner som under tidigare århundraden det vill säga marknader med mera. Det var också under denna tid som offentliga torg började omges av bostäder och inte bara myndighetsbyggnader. I Paris blev *Places des Vosges* det första av dessa torg som omgavs av bostäder. Renässansen presenterade nya torg med en hastighet som tidigare inte hade skådats. De var dessutom större än tidigare. Samhällena använde fortfarande det offentliga rummet frekvent, även om användningen varierade på grund av geografisk placering och kulturell tradition, som givetvis skiljer sig åt. De stora torgen som skapades av monarkier för att tydliggöra sin makt över befolkningen blev ofta viktiga platser för revolutioner och protester (Urban Space Initiative, —).

I och med de förfärliga förhållandena som rådde i städerna på grund av industrialismens intåg föddes den offentliga parken. Denna gav de boende i staden möjlighet till frisk luft och att vistas i en naturlig miljö. Det mest kända exemplet idag är förmodligen Central Park i New York. Många av dessa parker utformades efter ett naturideal för att besökarna skulle få uppleva naturlika miljöer fastän de befann sig mitt i en storstad (ibid.).

REFLEKTIONER ANGÅENDE RENÄSSANSEN OCH REGULARISM

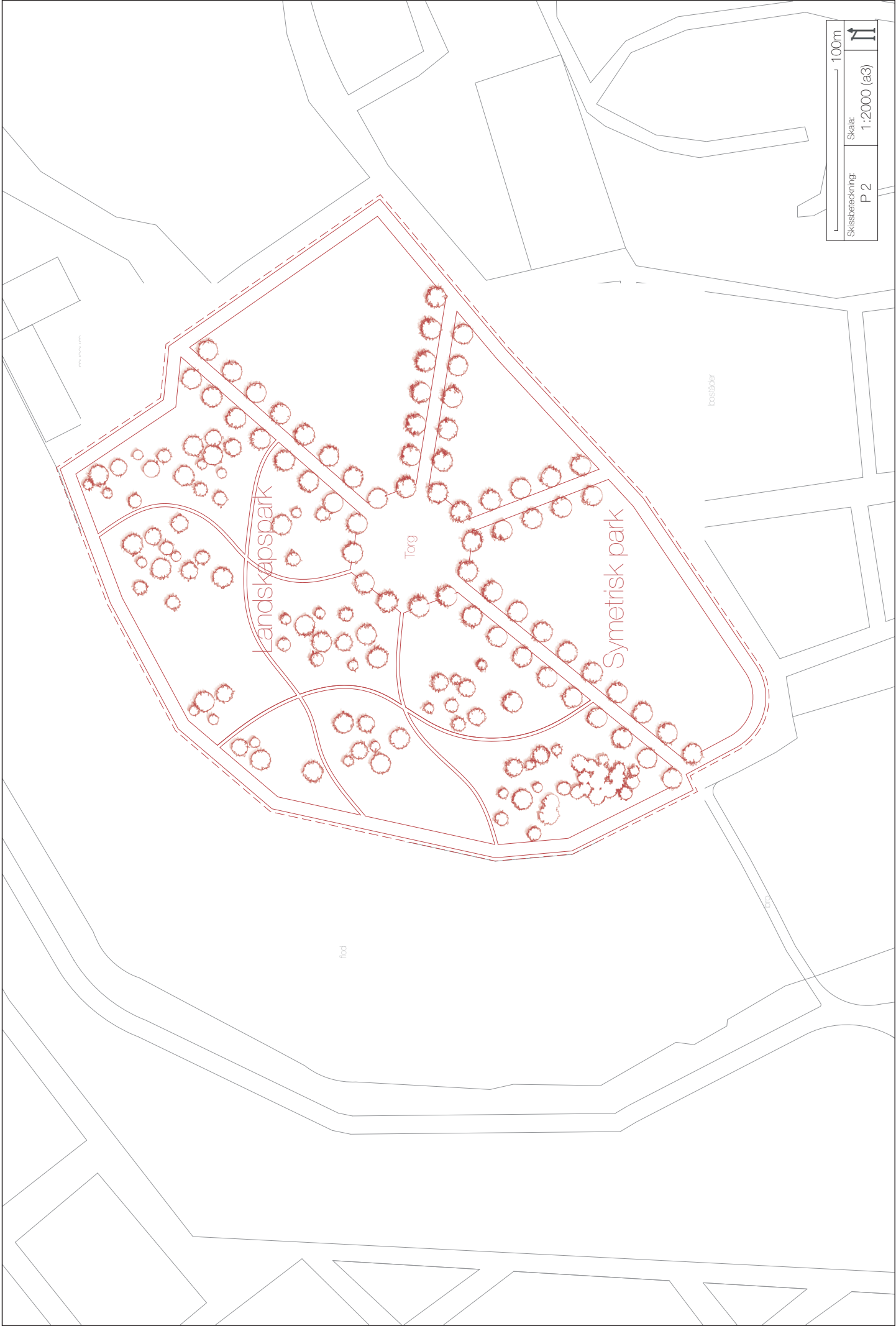
Renässansen måste ses som planeringens födelse och första stapplande steg. De lämnade vind för våg de principer som fungerat under århundraden och försökte sig på konststycket att planera en hel stad från noll. Kanske inte helt lyckat men kanske gjorde de tidigaste planerna några av de misstag som sedan senare dito kunde undvika.

Regularismen hade goda avsikter såsom att förbättra bostadsvillkoren och skapa en mer hälsosam miljö. Ismen präglar stora delar av de västerländska städerna än idag med den klassiska kvartersbebyggelsen av måttlig höjd kombinerat med rutnätsplanen. Det finaste regularismen medförde var förmodligen stadsparken, dessa andningshål som skapar en fristad i de ofta hårt exploaterade centrala delarna av de europeiska och nordamerikanska storstäderna. Central Park är kanske det bästa exemplet på denna typ av stadspark, med parken på plats sägs värdet på fastigheterna runt om vara betydligt högre jämfört med om parken bebyggts, dessutom ger den närområdet en mångfalt bättre bostadsmiljö som är svår att mäta i pengar. I sammanhanget vill vi dock påminna om att någon park inte ingick i originalplanen för Manhattan. Som vi tolkat det var det snarare så att marken där var svår att exploatera och området blev så att säga över. Hade regularismens korståg fått dra fram oinskränkt hade även denna idag så viktiga gröna lunga varit kvartersbebyggelse.

Den naturlika parken eller landskapsparken vilken hämtade sin inspiration från landsbygden och de parker som fanns vid större gods, slott och säten under 1700-talet, har haft en stark ställning genom historien ända fram till våra dagar. Vi tror många skulle hålla med oss om att den till och med haft så stor påverkan att många associerar ordet park med just landskapsparken.

VÅR TOLKNING AV RENÄSSANSEN OCH REGULARISMEN

Vår tolkning av dessa epoker gestaltas genom att dela parken i två delar. Den ena halvan får representera renässansen och det symmetriska i regularismen. Exempel på denna symmetri återfinns i många torg från tiden och i de renässansstäder som byggdes, samt i de övergripande stadsplanerna som utarbetades för storstäder under mitten av 1800-talet. I mitten anläggs ett symmetriskt torg i form av en hexagon omringad av träd planterade med jämna mellanrum. Till detta torg leder sedan fyra raka huvudstråk kantade av alléer vilket befäster det symmetriska och exakta. Den andra delen får spegla de offentliga stadsparkerna som ofta byggdes i de stora städerna under 1800-talet för att erbjuda invånaren i storstaden ett andningshål och tillflyktort. Dessa var ofta naturlika och efterliknade den klassiska landskapsparken som fanns på många av de stora slotten och godsena runt om i Europa vid denna tid. Dessa parker kännetecknas ofta av slingrande grusgångar med lundliknande skogsdungar omgivna av ängar.

Skissbeteckning:	Skala:	100m
P 2	1:2000 (a3)	

TRÄDGÅRDSSTADEN

I slutet av 1800-talet kommer ett tydligt trendbrott mot den långa och mer eller mindre obrutna eran av rutnäts- och symmetribasererad stadsplanering. En av huvudgestalterna i nytänkandet är den österrikiske arkitekten Camillo Sitte, då han formulerar "[...]att stadsrummet kring den upplevande människan bör vara planläggningens ledmotiv." (Camillo Sitte i Nationalencyklopedin, –)

En yttring av detta är trädgårdsstaden som reagerade på de smutsiga och överbefolkade 1800-tals städerna. Trädgårdsstaden stod för det småskaliga, lokal gemenskap och lokal byggnadskultur. Ebenezer Howard och Raymond Unwin brukar betraktas som trädgårdsstadens fäder. Howard var den som introducerade begreppet och hade en mer socialpolitisk inriktning som inte fungerade i praktiken. Det var istället Unwins idé om den goda förstaden som gjorde trädgårdsstaden till en modell för stadsbyggande i Europa under tidigt 1900-tal. Trädgårdsstaden som stadsbyggnadsideologi blev framgångsrik eftersom den visade upp en väldigt god och genomarbetad stadsplan, en enhetligt utformad och vacker stadsmiljö med goda kommunikationer med en kostnadsbild som var överkomlig för den breda befolkningen. Den svarade också på den stora efterfrågan på småhus med trädgårdar som fanns på grund av att städerna blivit alltför kompakta och tätbefolkade vilket skapat en ohälsosam bostadsmiljö. Tack vare järnvägen och spårvagnar kunde staden nu expandera långt utanför stadskärnan på billig mark som öppnade nya möjligheter för stadsbyggande (Rådberg, 1997).

Trädgårdsstadens ideologi byggde på att sammanfoga goda kvaliteter från landsbygd och stad. [fig. 5] Det som staden tillförde var arbetstillfällen, rekreation och sociala möjligheter. Det viktigaste som landsbygden tillförde var närhet till naturen, ljus och frisk luft (Rådberg, 1994).

Folksjukdomen tuberkulos var en annan pådrivande faktor som påskyndade trädgårdsstadens utveckling. Bakterien som orsakade tuberkulos dog vid direkt solbestrålning. Men i de tätt byggda kasernkvarteren i innerstaden kom solen sällan åt och sjukdomen frodades. De nya soliga trädgårdsstäderna erbjöd en mångfalt bättre och hälsosammare bostadsmiljö jämfört med den kompakta innerstaden (Rådberg, 1997).

De gemensamma nämnarna för trädgårdsstäderna var måttlig täthet, låga hus, oftast två våningar, trädgårdar till alla hus och traditionella gator, torg och platser. Husen var friliggande eller sammanbyggda radhus, ibland med förgårdar och alltid med trädgårdar, ofta fritt grupperade och orienterade efter solen. De byggdes längs gatan som på så sätt blev ett eget rum medan

baksidan blev ett rent trädgårdsrum. Det var rymliga ljusa bostäder som nu inte längre bara var ett privilegium för överklassen. Kritiken mot trädgårdsstaden var dels att den skulle bli för dyr eftersom man inte byggde tillräckligt tätt och dels att de skulle breda ut sig allt för mycket och ta för stor yta i anspråk. Kritikerna

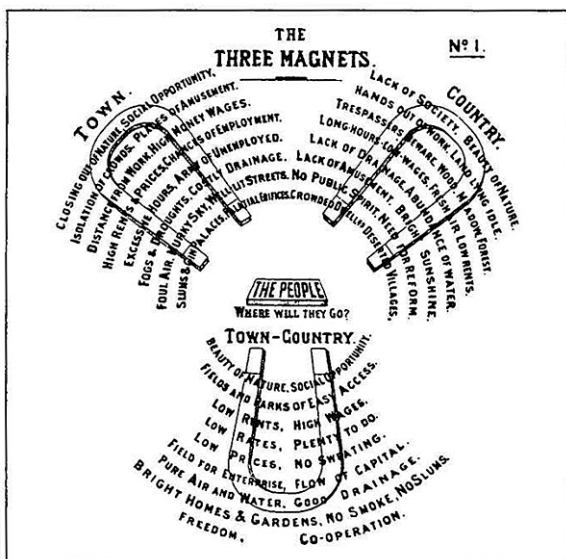

fig. 5. Howards diagram som visar på fördelarna med att sammanfoga stad och land. (Howard, 1898)

mot trädgårdsstaden tystades dock av Raymond Unwin i boken *Nothing gained by overcrowding* där han visade att trädgårdsstaden blev både billigare och mindre utbredd än de samtida alternativ som fanns (ibid.).

Trädgårdsstaden utgjorde en ny modell för stadsbyggande, nämligen välplanerade förstäder med låga hus och egna trädgårdar. Där fanns även en social ambition om att skapa klassmässigt blandade stadsdelar och idén om stadsplanering i en större skala, d.v.s. regional planering (Rådberg, 1994).

DET OFFENTLIGA RUMMET

Trädgårdsstadens filosofi genomsyrades av en vilja att skapa individuella, karaktärsfulla gator och platser. I de traditionella städer som trädgårdsstaden försökte efterlikna finns alltid en definierad gräns mellan de offentliga och de privata rummen. De offentliga rummen består av gator och hus, de privata är gårdarna och trädgårdarna. Både rutnätsplanen med sina raka gator och den pittoreska planen med sina krökta gator användes, men på olika sätt. Den raka gatan lämpade sig bäst för större gator medan mindre gator med fördel kunde göras krökta (Rådberg, 1994).

Ett sätt att utforma de offentliga platserna i trädgårdsstaden var att byggnaderna grupperades kring en gemensam öppen gräsplan, *the village green*. Syftet var dels att skapa en praktisk och vacker husgrupp, men även att skapa en gemensamhetskänsla. Den öppna oregelbundna platsen kunde vara gräsbevuxen och användas som betesmark eller som marknadsplats. Ett annat sätt var att skapa *the quadrangle*, en i det närmaste kvadratisk gård med låga radhuslängor, ibland helt kringbyggd och ibland öppen på en sida. På gården fanns en gemensam gräsmatta eller en tennisbana, runt om den centrala gräsytan lades en mycket enkel smal körväg i en slinga. En tredje metod var återvändsgatan, *the close*. Här skapades återvändsgränder med symmetriskt utformade husrader på långsidorna, återvändsgatan är lugn och skyddad, den utformas på ett enklare och billigare sätt än större gator och ger tillfälle att forma små torg omgivna av husgrupper. Längst in i återvändsgränderna anlades ofta en lekplats, boulebana eller *bowling green*. Det var också viktigt att trädgårdsstaden hade en central punkt dit människor skulle dras och där de kunde samlas vid högtider och liknade. För att dessa platser skulle bli lyckade, var det viktigt att de var omslutna för att de skulle ge känslan av att befinna sig i ett rum. Vidare fäste man stor vikt vid att de gator som ledde fram till platsen inte var för breda eftersom det ger allt för påtagliga utblickar åt olika håll. Det finns dock inga enhetliga riktlinjer för hur dessa torg och platser skulle utformas, det var allt för beroende av situationen enligt Unwin (ibid.).

Gatorna i trädgårdsstaden utformas med hänsyn till både praktiska och estetiska krav, de ska leda trafiken på ett bra sätt, skapa goda lägen för byggnader men dessutom bilda omväxlande och vackra rum att röra sig i. Gatubredder användes som ett viktigt instrument för att skapa variation, genomfartsgator skulle vara breda, lokala bostadsgator cirka sju meter och korta återvändsgator inne i kvarteren ännu smalare. Utmed gatorna i trädgårdsstäderna anlades oftast breda gräsremsor, i vilka det planterades olika typer av parkträd som bidrog till den parkkänsla som är typisk för många trädgårdsstäder (ibid.).

I den svenska trädgårdsstaden återfinns ofta småstadstorget med en planterad yta i mitten som är motsvarigheten till *the village green*. Småstadstorget i de svenska trädgårdsstäderna har marknadstorget som förebild, men med den begränsade befolkningen i trädgårdsstaden var torgets kommersiella funktion underordnad, torget fungerade istället mest som samlingspunkt och som kulturellt fokus. Torgens karaktär förstärktes ofta av höga planterade träd. Träden är ett viktigt inslag i trädgårdsstaden, regelbundet planterade träd fungerar som visuellt avgränsande väggar som håller samman och definierar gaturummet och ger liv åt gatubilden. Om träden planteras med jämna mellanrum längs en gata skapas en rytm som kan binda ihop en gata om den kantas av brokig bebyggelse. Träden förstärker också upplevelsen av gatans riktning och förtydligar gatukorsningar, krökningar och små platser (ibid.).

Många av principerna för trädgårdsstäder återfinns i stadsplanen för Enskede trädgårdsstad vilken ritades av Per Olof Hallman. [fig. 6]

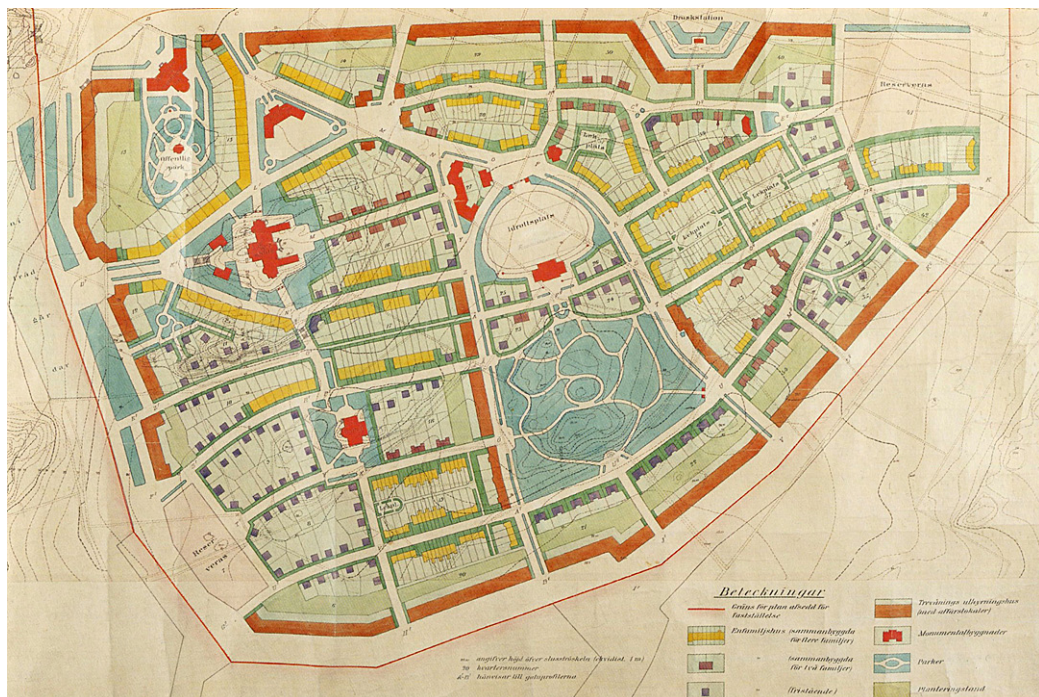

fig. 6. Ett exempel på en svensk trädgårdsstad är Enskede från tidigt 1900-tal. (Stockholms stadsbyggnadskontor, 1907)

REFLEKTIONER ANGÅENDE TRÄDGÅRDSSTADEN

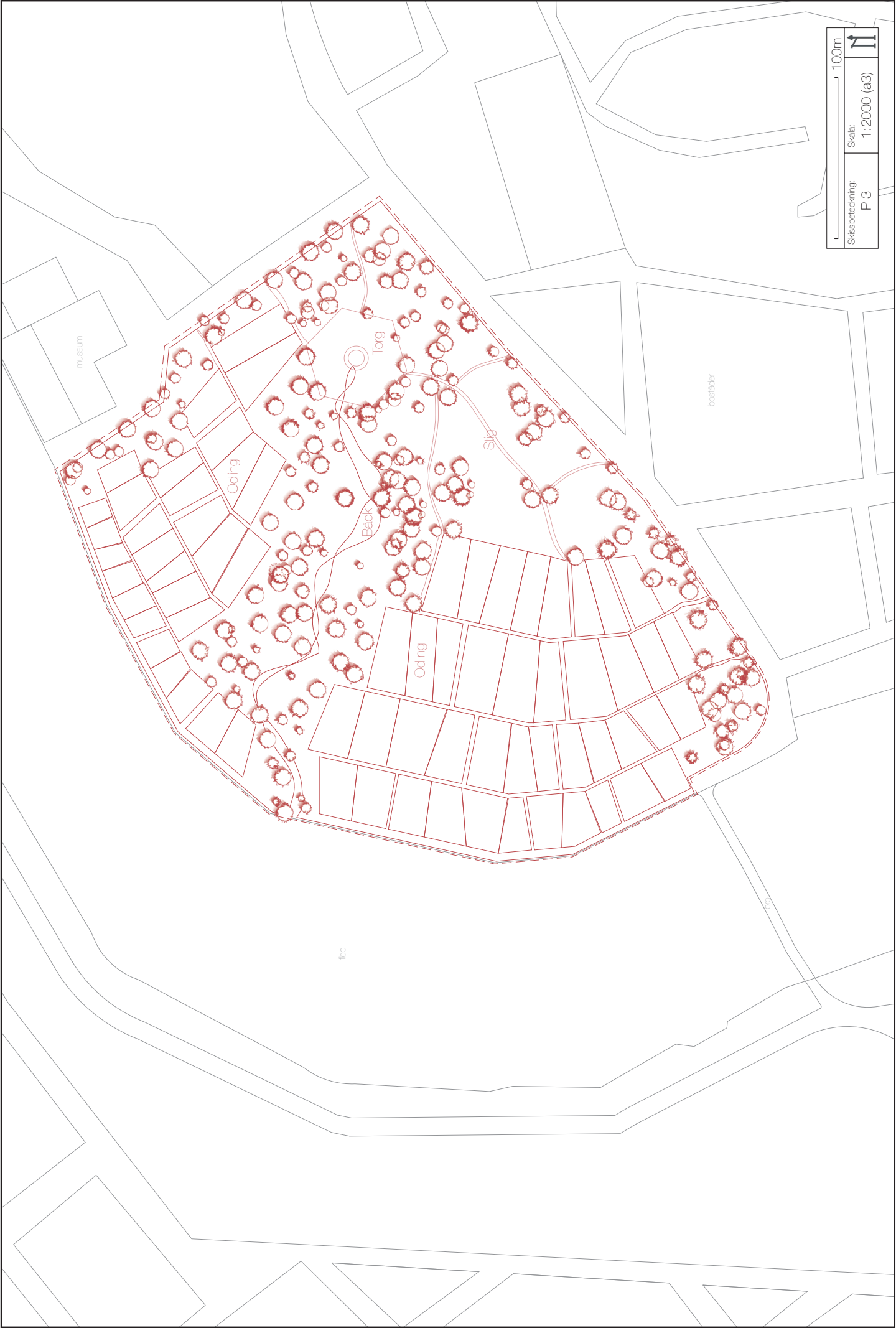
De trädgårdsstäder som byggdes under början av 1900-talet är idag omåttligt populära. Planerna utgick från en mänsklig skala och tillsåg de behov som fanns. Att denna bebyggelse likt den täta medeltidsstaden idag fortfarande efter hundra år är populär torde vara en god fingervisning om hur framtidens stadsbyggande borde fortsätta. Att trädgårdsstaden dessutom ger möjlighet för urban odling, om än i liten skala är starkt förankrad i vår samtid, det finns en vilja och ett intresse för det närproducerade och ekologiska hos dagens befolkning som förmodligen framöver kommer växa sig starkare och starkare.

Trädgårdsstaden och modernismen

I Malmö uppfördes 1944-1948 *Friluftsstaden*. Vid arbetets början tolkade vi detta område som en trädgårdsstad, men efter att ha satt oss in i olika stadsbyggnadsideologier tycks det snarare vara något av en övergångsform mellan trädgårdsstaden och modernismen. Här finns exempelvis tankarna om en grannskapsenhet med gemensamt centrum vilket hör till modernismen men svarar snarare mot trädgårdsstaden avseende radhusformen och den låga höjden på byggnaderna. I enlighet med trädgårdsstaden har alla fått tillgång till en liten privat trädgård. Miljön visar på en stor omsorg kring människans skala och är i sin utformning med slingrande gångar, småskaliga rumsindelning och omsorg kring vegetation, helt i linje med trädgårdsstadens idéer om individuella och karaktärsfulla offentliga rum. Dock är de otydliga gränserna mellan det privata och offentliga snarare inspirerat av modernismens ideal.

VÅR TOLKNING

Inom trädgårdsstadsrörelsen är kopplingen till naturen ett viktigt inslag, en annan genomgående idé är att alla de boende skall ha tillgång till en trädgård där de kan odla. Det finns även oftast ett offentligt rum som fungerar som en samlingspunkt i staden. I vår skiss över parken som ska spegla trädgårdsstadens offentliga rum har vi anlagt en samlingspunkt med en fontän. Från denna plats ringlar sig sedan en bäck ner mot floden. Runt bäcken anläggs ett naturligt område med riklig vegetation för att skapa en stark koppling till naturen. Runt hela parkområdet planteras träd och buskar för att skärma av staden och återigen närma sig naturen. Huvudinslaget i parken består sedan av odlingslotter. Dessa lotter får spegla viljan att alla ska ha tillgång till odlingsmöjligheter och därmed öka livskvaliteten för de boende i närheten.

Skissbeteckning: P 3	Skala: 1:2000 (a3)	100m ↑
-------------------------	-----------------------	-----------

MODERNISMEN

”Funktionen – det problem som skulle lösas – kommer före objektet. Den ideala lösningen, den ideala bostaden eller den ideala staden, uppstår ur en analys av funktionen. Ur detta konstaterande uppstod termen funktionalism, som kom att dominera vår tids dominerande stadsbyggnadsdoktrin.” (Rådberg, 1997. s.11) Att ha Le Corbusier som utgångspunkt ligger nära till hands när modernismen ska avhandlas. Le Corbusier beskriver i boken *Precision* från 1929 att atlantångaren, det vill säga de stora båtar som förde människor över de stora haven under början av 1900-talet, är den ideala modellen för framtidens bostad, den är yteffektiv, minimalistisk och modern. Metaforen är en förebild för framtidens bostadshus, ett stort bostadskomplex i flera våningsplan med standardiserade lägenheter, den är också en förebild för en ny estetik som är avskalad, förenklad och där skönheten ligger i de enkla geometriska formerna. Vidare innehåller atlantångaren principer som koncentration, organisation och funktionsseparering som skulle komma att tillämpas inom stadsplaneringen i stor utsträckning, till sist är den också en social metafor för det sociala livet i städerna, där människorna lever tätt utan att vara rotade till den plats de bor på (Rådberg, 1997).

Modernismen framhöll vetenskaplighet där objektivitet, mätbarhet och exakthet nu var de viktigaste variablerna i stadsplanearbetet, planerarna införde begrepp som exploateringstal, rymlighetstal och solvinklar (ibid.).

Argumenten för modernismens idéer som oftast utmynnade i höghusstaden var starka och många. Dessa berörde både ekonomiska och fysiologiska aspekter. Le Corbusier menade exempelvis att man genom att bygga på höjden skulle kunna öka exploateringstalen med 50% vilket i sin tur innebar att man kunde lämna 85-95% av marken obebyggd. I detta såg han en mängd fördelar: staden kunde göras mer kompakt, transporterna förkortas, den orörda naturen eller åkermarken utanför stadsgränsen kunde sparas och marken mellan husen kunde utnyttjas för parker och sportanläggningar. Allt för att leva upp till slagorden om sol, ljus och luft till invånarna, vilka var paroller som Le Corbusier tagit över från trädgårdsstadens förespråkare. För att föra i bevis att det förelåg ett behov av en sådan omstrukturering pekade han på den utflyttning från Paris innerstad han tyckte sig se. Denna utflyttning menade han måste bero på att bostadsmiljön var osund och därför måste ersättas av något annat. Tanken om sol, ljus och luft avspeglas inte minst i namnen på projekten, som exempelvis *Le ville verte* – Den gröna staden (ibid.).

Modernismen var under början och mitten av 1900-talet en symbol för utveckling, och effektivitet, funktionalisterna menade att bostadsbyggandet måste standardiseras, hustyper och stadstyper måste tas fram. De hade också långtgående planer för det kollektiva maskinsamhället där människan lever effektivt och resurssnålt. ”Funktionalisternas övertygelse om att höghuset skulle bli framtidens bostadsform hade också stöd i sociala och kulturfilosofiska teorier som förutsade att samhällsutvecklingen skulle leda fram till ett masssamhälle. Bara i masshyreshuset – höghuset – kunde den nya livsformen fullt ut realiseras. Där skulle man kunna forma en kollektiv ram för de nya samhällsbehoven.” (ibid. s.84). Prefabricerade byggnadselement som i princip var monteringsklara skulle användas. Detta skulle leda till billiga och moderna bostäder för den breda massan - arbetarklassen (ibid.).

I Sverige tog modernismen sig även uttryck i grannskapsenheterna där inspirationen hämtats från England, motiven var förutom de funktionella kraven även socialpsykologiska, de boende i en grannskapsenhet skulle få en vikänsla som var tänkt att bryta sociala grupperingar, detta skulle motverka den anonymitetskänsla som man tyckte utmärkte storstaden. Årsta var det första exemplet i Sverige där allt i det dagliga livet skulle finnas, vilket inkluderade, torg, butiker, skolor, kyrkor och parker (Bodén, 1989).

Rådberg menar att det inte främst var argumentens innehåll som banade vägen för modernismen. "Framgången berodde på deras förmåga att övertyga, att vinna stöd hos inflytelserika grupper. Där hade retoriken, stilen, stor betydelse. Modernismen skapade en stil för framtiden." (Rådberg, 1997. s.86).

Modernisterna insåg att det fanns en konflikt mellan fotgängaren och bilismen och lösningen man presenterade var trafik- och funktionsseparering. Idén gick ut på att fotgängare och cyklister skulle skyddas från biltrafiken genom att de olika trafikslagen i så liten utsträckning som möjligt skulle korsa varandras vägar. I Sverige publicerades 1968 av Statens planverk i samarbete med Statens vägverk *SCAFT 1968: Riktlinjer för stadsplanering med hänsyn till trafiksäkerhet*. I skriften presenteras fyra principer för hur konflikter och störningar mellan trafikant, fordon och väg kan minimeras (Hagson, 2004). I grova drag kan man sammanfatta det praktiska resultatet enligt följande: Funktioner såsom skolor, butiker etcetera, placerades i mitten av områdena, ofta i en centrumbyggnad. Runt dessa placerades bostäderna. Säck-/återvänds-/matargator ledde fram till bostädernas parkeringsplatser. Dessa matargator anslöts till det större vägnätet som inte sällan lades som en ring kring området. Genom detta slapp de mjuka trafikanterna [gång, cykel] möta de hårda [bil, buss etcetera]. För att de mjuka trafikslagen skulle kunna ta sig ut från området anlades gång och cykeltunnlar under de större vägarna (SCAFT, 2011-04-24). [fig. 7]

Följden blev att gatan som traditionellt fungerat som offentligt rum och mötesplats försvann. De stora avstånden mellan människor, verksamheter och funktioner och att transporterna baserades på bilen präglar modernismens nya städer vilket skapade mindre aktivitet utomhus (Gehl, 2006).

fig. 7. Principerna för SCAFT planeringen illustrerade med hjälp av Orminge centrum (Illustration: Johan Ekeblom, 2011)

DET OFFENTLIGA RUMMET

Det moderna stadsbyggandet har upplöst skillnaden mellan det privata och offentliga rummet. I de modernistiska öppna stadsplanerna placerades bostadshusen fritt i förhållande till gatan, målet var att avskaffa skillnaden mellan gata och gård, husen skulle inte längre ha fram och baksida, gårdssida eller gatusida, alla skulle vara likvärdiga (Rådberg, 1994). Den moderna staden syftade till att skapa ett enhetligt offentligt rum och grönt samhällsrum organiserat av en central statlig instans (Tietz, 2000). Bostäderna skulle ligga i ett oavbrutet parkrum, de privata uterummen försvann. Även bilens ökade betydelse och antal påverkade den modernistiska stadsplaneringen. Vägarna fick en allt större betydelse och fysiskt utrymme. Dessutom kunde servicefunktioner och bostäder spridas ut med större avstånd.

Luft, sol och ljus var parollen som användes av modernisterna, de ville sanera städerna och skapa en hälsosam modern boendemiljö. Grönska, hälsa och avskaffandet av det privata rummet fick stort utrymme när det offentliga rummet utformades. Denna avsikt är tylig när man läser följande citat av Le Corbusier: "Glasskyskraporna kommer stiga upp från marken som kristaller, rena och transparenta mitt bland trädens lövverk." (Le Corbusier i Tietz, 2000. s.55) "Höga byggnader som placerats på stort avstånd ifrån varandra [...] frigör marken till förmån för stora grönytor" (Le Corbusier i Tietz, 2000. s.56)

Det öppna, gröna, stora offentliga rummet kunde ges stort utrymme tack vare att husen byggdes höga och placerades glest. Stadsplanen med dess öppna ytor skulle uppmuntra till dialog och genom detta skulle demokratiska processer växa fram (Arkitekturmuseet, 1980). De stora öppna ytorna är ett av de tydligaste signumena på de platser där modernismens bostadsprojekt genomfördes. [fig. 8]

fig. 8. Ribershus i Malmö som uppfördes 1937-1943 är ett gott exempel på tidig modernistisk stadsplanering i vilken ytorna mellan husen är generöst tilltagna. (foto: Johan Ekeblom)

SENMODERNISM OCH MILJONPROGRAM

Målsättningen med det modernistiska byggandet var hela tiden en rationalisering av hela processen. När man på 60-talet nått fram till det sista steget som innebar att de bärande elementen i huskonstruktionerna skulle prefabriceras och endast monteras på plats fick detta stora konsekvenser för det offentliga rummet. Stora byggelement som väggar och tak skulle förvaras på plats vilket krävde mycket utrymme. Dessa skulle sedan hanteras vilket i sin tur krävde stora och tunga maskiner. Konsekvensen blev att man inte längre kunde spara på naturmiljön i samma utsträckning som tidigare, vilket medförde ökade kostnader för markarbeten. Detta löstes med en ökning av exploateringsgraden. Resultatet blev en framtvingad rationalisering även i utemiljöerna och den natur man tidigare värnat så mycket om blev nu istället något som skulle anläggas (Rådberg, 1997 s.69-70).

Inom modernismen ansåg man heller inte att det var i den lilla skalan man kunde påverka psykologiska och sociala aspekter såsom, lek, kontaktmönster och mötesmöjligheter. En av de mer anmärkningsvärda effekterna av den modernistiska planeringen var att de traditionella gatorna och torgen eliminerades. Istället ersattes de av vägar och oändliga *gräsöknar*. Modernisterna hade inte för avsikt att försämrade eller exkludera värdefulla sociala kvaliteter, tvärt om, de trodde att de stora naturområdena mellan husen skulle fungera som rekreationsområde och att det skulle borga för ett rikt socialt liv (Gehl, 2006).

REFLEKTIONER ANGÅENDE MODERNISMEN

Konsekvensen av modernismens rationaliseringsprinciper och det faktum att sådana fruktansvärda stora belopp satsades på att bygga enligt dessa utan att det fanns något bevis på att denna typ av bebyggelse skulle fungera är beklagligt. De brydde sig helt enkelt inte om att undersöka de principer som fungerat genom århundraden, utan litade helt till sina nya teorier vilket vi idag kan se var ett ödesdigert misstag. Avsikterna var givetvis de bästa, man trodde att det skulle lösa alla de planeringsproblem som fanns, dessutom kunde man göra det till ett mycket lägre pris än med andra alternativ.

Att det kunde göras billigt och effektivt inbillar vi oss så här i efterhand kanske var den tyngsta bidragande orsaken till att modernismen vann över så många på sin sida och fick igenom sina principer. För visst är det väl så både idag och tidigare att pengarna styr väldigt mycket? Samtidigt erbjöd man samhället ett sätt att utvecklas för en billig peng. Det är inte svårt att tänka sig att de ekonomiska argumenten förblindade många och därmed tystades förmodligen också många kritiker. Att det sedan har kostat och kommer fortsätta att kosta stora summor för samhället att anpassa dessa modernistiska miljöer till en mänsklig skala är ett problem som dagens och framtidens planerare kommer ställas inför.

Det ovanstående stycket gäller dock endast den sista fasen i modernismen, då rationaliseringstanken följdes hela vägen ut. Årtiondena innan det svenska miljonprogrammet byggdes mindre områden enligt modernismens principer som i mycket högre grad tillgodoser människans behov. Ett exempel på detta är Guldheden i Göteborg. Här har naturen tagits tillvara och man låter den utgöra grunden för bebyggelsen istället för att som så ofta skedde under senmodernismen

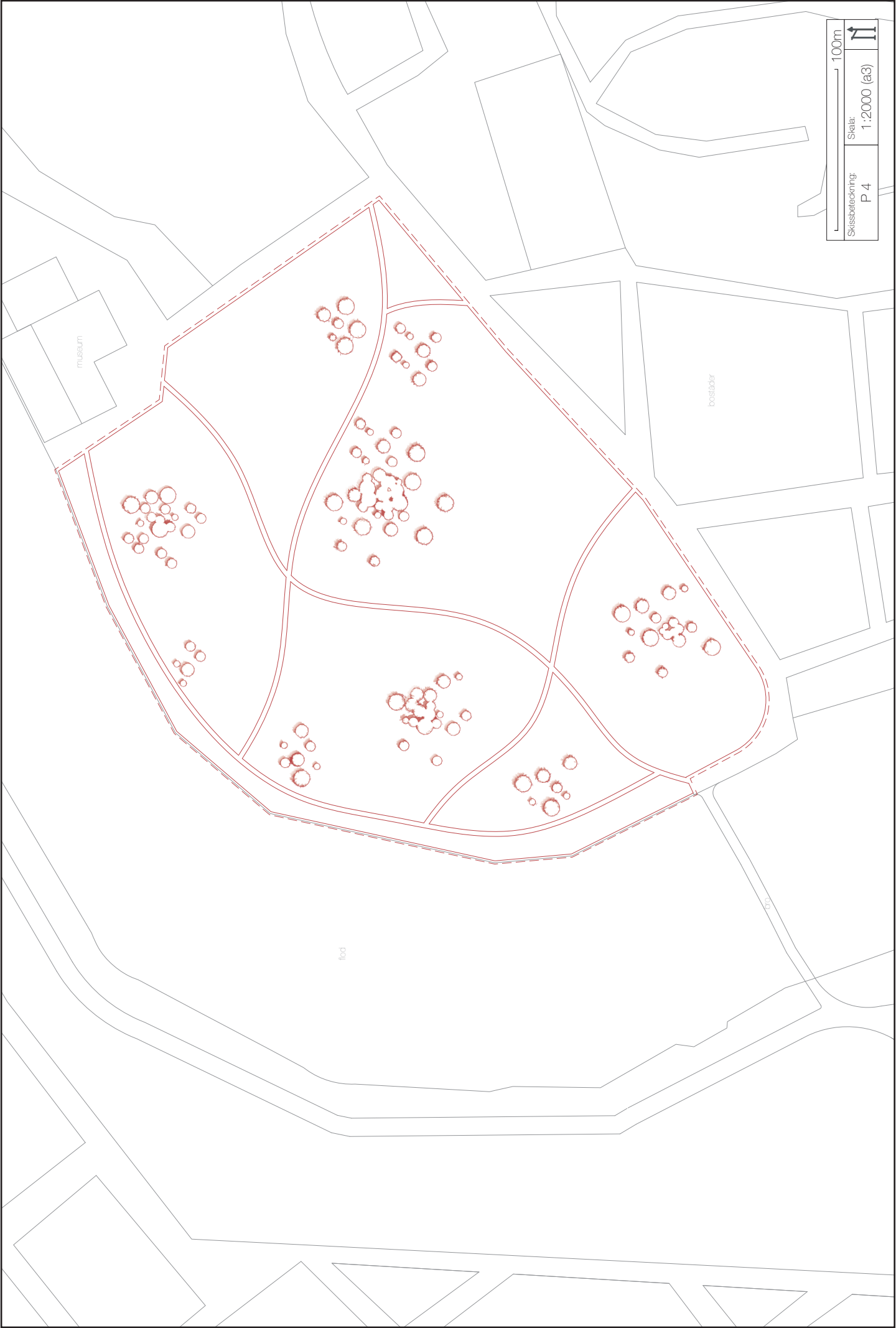
anlägga den. Höghus och storskaliga projekt kan med andra ord givetvis fungera. En annan aspekt på de områden som faktiskt fungerar är att de ofta ligger på väldigt eftertraktade och exklusiva lägen, till exempel havsnära eller centralt. Däremot uppstår det problem när områdena byggs i utkanten av städer på oattraktiva platser. Dessa områden tilldelas därmed de sämsta hyresgästerna eftersom det inte finns någon efterfrågan på bostäder i dessa lägen. Därmed degraderas de snabbt till att bli områden dit folk inte vill flytta och den onda spiralen är i gång.

Att modernisterna exkluderade torget och gatan som offentliga rum i sina planer torde vara det mest fatala misstaget. Torget och gatan har utgjort samlings- och mötesplats för människan under århundraden, att helt utelämna denna typ av rum i staden var förmodligen förödande för det sociala livet i dessa miljöer.

VÅR TOLKNING

Modernismen ville ge befolkningen i staden en hälsosam boendemiljö som erbjöd sol, luft och ljus. I det offentliga rummet tog sig detta uttryck i stora gräsbevuxna områden som kompletterades med vegetation i form av träd och buskar. Modernismen försökte upplösa och radera ut gränsen mellan det privata och offentliga genom sina gigantiska gröna ytor, de traditionella torgen eliminerades ofta i modernismen planer tack vare dessa idéer. Modernisterna utformade det offentliga rummet med stora öppna ytor i förhoppning att ytorna skulle användas för rekreation, motion och sociala aktiviteter. Vår tolkning är ett exempel på hur det skulle kunna se ut om modernismens principer och idéer fått utforma det offentliga rummet nära floden i vår fiktiva stad. Området lämnas till största delen öppet, tuktade gräshav utgör basen, promenadstråk skär genom parken som ackompanjeras av spridd vegetation i glesa kluster.

Att vi väljer att illustrera modernismen med det som kan beskrivas som senmodernism, vilket exempelvis manifesteras i de svenska miljonprogramsområdena, beror på att vi ser detta uttryck som en oundviklig konsekvens av rationaliseringstanken inom modernismen. Johan Rådberg sammanfattar det så här: "Miljonprogrammet kan beroende på betraktarens glasögon, beskrivas som en exempellös framgång eller som ett katastrofalt bakslag." (Rådberg, 1997: s.70)

Skisbeteckning:
P 4

Skala:
1:2000 (a3)

100m

EFTER MODERNISMEN

Som en reaktion och kritik mot modernismens stadsplanering, där den mänskliga skalan mest kommit att handla om hälsa, rationalitet samt teknik och inte upplevelserelaterade frågeställningar (Gehl, 2006), kommer det med början på 50-talet framförallt i USA en ny strömning av teorier och förhållningssätt som istället utgår från människans intryck av den miljö hon rör sig i. Centrala figurer och verk inom denna första kritik är Kevin Lynch med sin bok *The Image of The City* (1960); Gordon Cullen med sin bok *Townscape* (1961) och Jane Jacobs med boken *The Death and Life of Great American Cities* (1961).

JAN GEHL

En av de första i Skandinavien att gå in på djupet och analysera vad som utgör en fungerande miljö på gatunivå är den danske arkitekten Jan Gehl. 1971 utkommer första upplagan av hans bok *Livet mellem husene*. Utgångspunkten i den liksom Jacobs, Cullens och Lynchs böcker är den gående människans perspektiv och den roll hon spelar i en aktiv stadsmiljö. Teorierna innebär en återgång till ett synsätt på stadsutveckling som man kunde hitta innan de stora stadsbyggnadsismerna. Många av idéerna hämtas från de organiska städerna och dessas framväxt, vilka byggde på de behov som förelåg för såväl staden som dess invånare. En process som gav en mera omedelbar stadsplanering styrd av invånarna (Gehl, 2006. s.39). Boo1 området i Västra hamnen, Malmö är ett exempel på ett modernt stadsbyggnadsprojekt där man hämtat inspiration från dessa städer. Gatorna varierar i bredd och är sällan raka. Även riktigt smala passager återfinns vilket påminner om de gränder man kan hitta i de organiska städerna. [fig. 9]

fig. 9. I Boo1 området hittar vi såväl varierande gatubredd som gränder och krökta gator. Detta påminner mycket om gaturummen i de organiska städerna vilka Jan Gehl ser som goda exempel. (foto: Johan Ekeblom)

Nyckeln till en fungerande miljö är, menar Gehl, en funktionsblandad miljö som i sin gestaltning stödjer aktiviteter på flera nivåer. Funktionsblandade miljöer bidrar till att fler kategorier av människor och därmed fler människor utnyttjar platserna. Detta skapar liv och rörelse under fler timmar av dygnet. Funktionsblandning uppnår man genom att samla olika verksamheter såsom boende, shopping, arbetsplatser, offentliga inrättningar etcetera. Då nödvändiga aktiviteter som att ta sig från punkt a till punkt b inte medför att människor dröjer sig kvar och dessutom kommer att utföras oberoende av hur miljön är utformad och vilka de kringliggande funktionerna är, bidrar heller inte denna kategori till att platsen befolkas nämnvärt. Istället är det de aktiviteter man *inte* måste uträtta på en given plats som är viktigast. I stor utsträckning handlar detta om sociala aktiviteter, exempelvis att samtala, promenera, stå och betrakta eller att njuta av solen. Det vill säga de aktiviteter som gör att människor dröjer sig kvar. Detta förebygger öde gator och torg vilket i sin tur ger en behaglig och fungerande miljö och ger ingångar till än mer folkliv genom att det finns underlag för fler sociala situationer. För att nå dessa mål har Gehl sammanställt ett antal övergripande kriterier (Gehl, 2006, 2010):

- **Protection**
 - > Mot trafik
 - > Mot brott
 - > Mot väder och vind.
- **Comfort**
 - > Behagliga och genomtänkta miljöer för gång
 - > Bra möjligheter att stå och sitta
 - > Intressanta vyer och lagom siktavstånd
 - > Möjlighet att tala och lyssna
 - > Möjlighet till lek och fysisk aktivitet
- **Delight**
 - > En skala på byggnader och platser som är anpassad till människan
 - > Möjlighet att njuta av sol/skugga
 - > Positiva sinnesintryck

Hur man kan tillmötesgå dessa kriterier beskrivs lite närmare i avsnittet om det offentliga rummet längre fram i kapitlet.

NEW URBANISM

I USA växer i början av 1980-talet en rörelse fram vars bärande designteori vilar på en övertygelse om att byggda miljöer kan alstra gemenskap mellan medborgarna i samhället. De menar att den byggda miljön påverkar frekvensen och kvaliteten på sociala kontakter och detta i sin tur leder till att grupper och sociala nätverk bildas. De försöker bygga in och skapa denna gemenskap via två strategier, den ena syftar till att integrera det privata med de omgivande offentliga ytorna, den andra syftar till väl utformade och noggrant placerade offentliga rum i staden (Talen, 1998).

Principerna för new urbanism kan appliceras från den lilla skalan t.ex. en byggnad upp till design och utformning av ett helt samhälle. Det mesta ska finnas inom 10 minuters promenadavstånd från hemmet och arbetet, detta tar sig uttryck i gågator och promenadvänliga gatumiljöer. Gatunätet skall vara väl sammanlänkat för att skingra trafiken och underlätta för fotgängare. Det skall finnas en hierarki av smala gator, boulevarder och gränder. Ett högkvalitativt nätverk för fotgängare gör att promenader föredras och uppskattas (Newurbanism.org, —).

New urbanism framhåller att en blandning av funktioner är det bästa och menar att allt som är nödvändigt för det dagliga livet såsom, bostäder, arbetsplatser, butiker, nöje, skolor, parker och offentliga anläggningar ska integreras i mesta möjliga mån. Enligt new urbanisms principer ska fotgängaren stå i centrum och alla dessa funktioner ska helst integreras så att allt finns inom gångavstånd. För längre transporter ska ett nätverk av spårbunden trafik prioriteras (ibid.).

De tar dessutom upp att en mångfald av människor, det vill säga olika åldrar, inkomstnivåer, kultur, etnicitet, ursprung och sociala klasser, som befolkar en stadsdel adderar kvalitet, därmed förespråkar de mångfald eftersom de anser att samhällen därför blir mer kompletta och integrerade (Talen, 1998). Bostäderna skall finnas i en mängd olika typer, storlekar och priser (Newurbanism.org, —).

Social interaktion skall främjas genom att bostäder designas på sådant sätt att de boende uppmuntras att lämna sina bostäder och ta det offentliga rummet i anspråk eftersom detta ökar möjligheter till möten. De anser att gatorna främst har ett socialt syfte, gatornas skall därför fungera mer som ett offentligt rum än som håligheter mellan byggnader som trafikerar. Gatorna skall därför anpassas för fotgängaren för att denne skall känna sig trygg och uppmuntras till att använda gatan och därmed också öka sannolikheten för nya möten (Talen, 1998).

New urbanism vill utforma sina stadsdelar med tydligt definierade centrum och kanter. De vill se högst täthet i stadskärnan för att understödja verksamheter och kommersiell aktivitet och för att främja en levande kärna där medborgarna befolkar det offentliga rummet. Mot utkanten av staden skall tätheten långsamt lösas upp. De anser att väldefinierade och småskaliga stadsdelar skapar gemenskap och grannsämja. Vidare bedömer de att ökad täthet är en viktig pusselbit eftersom mer byggnader, boende och verksamheter tätt ihop främjar trafik till fots och möjliggör en mer effektivt användning av service och resurser, detta är viktigt eftersom ett hållbart samhälle är ett centralt tema inom new urbanism. De eftersträvar minimal påverkan på miljön vid utveckling och utbyggnad och miljövänliga teknologier premieras (ibid.).

I deras principer finns även en uttalad respekt för naturen, de ekosystem som finns i närheten av utvecklingsområden skall fredas om möjligt. Vidare nämner de att användning av ändliga resurser i minsta möjliga mån eftersträvas samt lokal produktion premieras (Newurbanism.org, —).

De menar att när stadsdelar ställs samman med ökad befolkningstäthet främjas den sociala aktiviteten, privata ytor ska offras till förmån för att ökad täthet och koncentration vilket ska leda till bekantskaper som när den samhälleliga gemenskapen (Talen, 1998).

New urbanism anser även att det ska finnas en koppling till naturen och naturliga biotoper skall skapas inom staden, den skarpa gränsen mellan det som skapats av människan och det som skapats av naturen skall suddas ut i den utsträckning som är möjlig (Leccese & McCormick, 2000).

SKILLNADER

Som synes har Gehl och nyurbanisterna många gemensamma kontaktytor med sina idéer om en funktionsblandad stadsbyggnadsprincip och deras fokus kring ett socialt hållbart offentligt rum (Newurbanism.org; Gehl/Gemzøe, 2004).

Det finns dock en skiljelinje mellan Gehl och nyurbanisterna, då de senare fokuserar mycket på att skapa en gemenskaphetskänsla [*Sense of community*] för att stärka sociala band mellan invånarna. Gehl å andra sidan fokuserar först och främst på att gynna folkliv generellt, det vill säga han gör inga direkta ställningstaganden angående byggande av gemenskap i planeringsfasen, utan menar att detta uppstår genom en väldesignad miljö. Gehl talar heller inte om behovet av täthet, men detta har sannolikt att göra med att Gehls arbeten i första hand ligger på en mer detaljerad skalnivå.

GAMLA OCH NYA IDÉER

Grundidéerna om hur man skapar en levande stadsmiljö går med andra ord att följa i en linje från 1950-talet fram till idag och inspirationen går att spåra ända tillbaka till de organiska städerna. Det genomgående temat i dessa idéer är att man ställer människan i centrum och därifrån resonerar kring hur den fysiska miljön kan optimeras för att gynna sociala funktioner. Att respektera och gynna den sociala aspekten är något som också framhålls idag, inte minst inom landskapsarkitekturprogrammet vid SLU där både Lynch, Cullen, Jacobs och Gehl figurerar i kurslitteraturlistorna.

Teorierna har under tiden kompletterats, byggts ut och kritiserats och det som framstår som tydligast idag är att hållbarhet och täthet fått ett större utrymme. Exempelvis går hållbarheten ner på makronivå och tar sig uttryck i den fysiska gestaltningen. Ett exempel, om än inte det första, på detta är det styrdokument som togs fram av Malmö stad inför exploateringen av Västra hamnen och som reglerar förhållandet mellan grönyta och hårdgjord yta, den så kallade grönytefaktorn (Malmö stadsbyggnadskontor, 2011-04-21).

DET OFFENTLIGA RUMMET

Det offentliga rummet ska erbjuda antingen en arena för slumpartade möten som stärker banden mellan medborgarna i staden, eller åtminstone gynna aktiviteter som gör att människor dröjer sig kvar (Gehl, 2006; Talen 1998). New urbanism anser att en samlingsplats i centrum ger ett hjärta åt staden, de offentliga platserna i form av parker och allmännyttiga lokaler ska tjäna som symboler för medborgerlig stolthet. De menar att de offentliga platserna är en nyckel till social gemenskap, om de utformas på ett bra sätt kommer de med nöje befolkas och användas, deras användarvänlighet främjar gemenskapen som därför kommer blomstra (Talen, 1998).

Enligt new urbanism blir livet angenämt i en stadsdel tack vare ett system av parker och öppna platser som ger den en egen karaktär och som hjälper till att definiera gentemot och samtidigt länka ihop stadsdelen med andra. De anser att stadsdelar är balanserade boendemiljöer när parker är grundbulten i staden, rumsligt balanserade anses stadsdelarna vara när byggnader ackompanjeras av torg och öppna platser (Leccese & McCormick, 2000).

De menar att parker ökar livskvaliteten genom att erbjuda gröna ytor, träd, ljus och luft. Gemensamhetsträdgårdar ska erbjuda medborgaren en direkt länk till jorden och en möjlighet till att odla grödor för vårt fysiska och psykiska välmående.

De tycker att det ska finnas öppna platser, stora som små som erbjuder möjligheter att följa djurliv och få en inblick i ekosystemet. New urbanism vill därför medvetet skapa grönområden, strandzoner och gröna korridorer för det vilda djurlivet. Bredvid att förbättra miljön för stadsdelen erbjuder gröna bälten och ängar en länk till naturen. Större bevarade naturytor och öppen mark formar och binder ihop stadsdelar och samhällen (ibid.).

Parker och öppna platser kan utformas och organiseras efter deras rumsliga attribut eller funktioner. Parksystemet skall bestå av *the green*, som formas av omgivande gator med byggnader orienterade runt om, miniparken, lekplatsen, aktivitets eller sportfältet, gemensamhetsparken som delas av flera stadsdelar med paviljong, amfiteater eller lusthus, gemensamhetsträdgården, grönområden eller gröna korridorer i utkanten av stadsdelen och landbygden mellan samhällen (ibid.).

I Gehls offentliga rum som sätter fotgängaren och de sociala aspekterna i första rummet blir utformningen något som kan jämföras mot vad som skulle kunna beskrivas som en checklista över saker som gynnar sociala aktiviteter och tilltalar våra sinnen. Det är med andra ord inte någon självklarhet hur ett sådant rum ser ut, däremot bör det uppfylla så många av dessa kriterier som möjligt. Den här typen av tankegång ger designern en mindre dogmatisk regelbok vilket också gör att uttrycken kan varieras ganska mycket. Däremot så räcker det naturligtvis inte att bocka av listan och tro att man har skapat en fungerande miljö. Vad den däremot erbjuder är en form av verktygslåda för designern att jobba med.

Det finns dock några gestaltungsprinciper och lösningar som är konkreta. Den första och viktigaste är att miljöerna ska sätta fotgängaren eller åtminstone de icke motorburna trafikslagen i första rummet. Detta kan göras både genom att helt utesluta motortrafiken eller genom att all trafik utgår från fotgängaren, vad vi i Sverige kallar gågata. De övriga aspekterna hämtar mera tydligt sin inspiration från den organiska staden och talar om vikten av lätt krökta gaturum och varitation mellan öppet och slutet för att skapa spänning och intresse samt ge stimulans till fotgängarna. På det hela taget handlar det om att skapa miljöer anpassade efter den mänskliga skalan, både fysiskt och på ett idémässigt plan. [fig. 10, nästa sida]

Då gestaltungsprinciperna inte är så starka att det går att generalisera kring hur ett offentligt rum *ska* se ut blir det mer angeläget att här diskutera vilka de verktyg är som kan gynna en god fotgängarmiljö.

Gehl har kommit fram till en mängd olika verktyg och råd som är tänkta att hjälpa designern när det offentliga rummet ska utformas. När det gäller gaturum konstaterar Gehl att en miljö med stor variation i fasaders utseende och rikligt med vertikala sekvenser är *ett* medel för att öka stimulansen hos brukaren vilket bidrar till att man kan tänka sig att promenera en längre sträcka än om gaturummet är enhetligt och/eller fasaderna framförallt har ett dominerande horisontellt utförande. Här kommer också aspekten med det krökta gaturummet in som hjälper till att dela upp en sträcka i flera etapper då man inte kan se målet från startpunkten. Alltför breda gaturum skapar också en känsla av utsatthet och det är viktigt att dela upp ett sådant rum med exempelvis vegetation. Detta kan skapa ett rum i rummet med en skala som bättre passar människan. Dock måste dessa rum

anpassas efter antalet förväntade fotgängare och några lämpliga mått kan därför inte presenteras. Helst bör de breda gaturummen i största möjliga mån undvikas, eftersom de minimerar möjligheten till intryck och stimulans. (Gehl, 2006)

fig. 10. Strøget i Köpenhamn uppvisar många exempel på de principer för offentliga rum som utgår från fotgängaren. (foto: Harvey Barrison)

Öppna ytor, såsom torg är ett viktigt inslag i stadsmiljön då de gynnar aktiviteter som kräver utrymme. På sådana platser är det dock viktigt att tänka på utformningen av kantzonen. Då stora rum försvårar överblickbarhet och minskar möjligheten till visuell kontakt med andra människor. För att ge människor möjlighet att skapa sig en överblick och kanske stanna upp och dröja sig kvar är det därför viktigt att det finns en kant eller mindre rum där man har något bakom sin rygg. Då minskar känslan av utsatthet och sannolikheten att platsen befolkas ökar (Ibid.).

Att människor ska dröja sig kvar är verkligen en av Gehls grundpelare då ett befolkat rum är förutsättningen för åtminstone de två första av de tre kriterierna *protection*, *comfort* och *delight*. Därför är en annan centralt aspekt av utformningen sittplatserna. Att de ger flest antal nyttjare om de placeras i små rum och i kantzonen har vi redan fått veta, men det känns relevant att presentera vad Gehl kallar sekundära sittplatser. Detta kan vara exempelvis en trappa eller en mur, alltså något vars primära funktion inte är att vara sittplats. Detta vidgar begreppet sittplats vilket ger designern mycket större frihet än om denne bara haft att välja på bänk, stol etcetera (Ibid.).

Också när det kommer till materialval och detaljutformning finns råd och anvisningar. Dessa utgår från principen att en hög kvalitet i material och en omsorg om detaljerna ger positiva sinnesintryck vilket återigen gynnar kvardröjande på platsen.

REFLEKTIONER ANGÅENDE TIDEN EFTER MODERNISMEN

Både new urbanism och modernismen tar stora grepp i sina planer och försöker i princip lösa alla planeringsproblem. Det är nästan att vi får känslan att det handlar om väckelserörelser när vi tar del av deras principer. Idag står det klart att det är en prövande uppgift att ta sig an alla problem samtidigt och att tro

att allt går att lösa med några specifika principer är svårt tro. Idag lär vi oss istället att noggrant överväga platsers olika förutsättningar, både fysiskt och socialt. Dessutom handlar dagens planeringsarbete mera om att lägga ut problem på olika kompetensområden, vilket borde medföra större sannolikhet att någon vågar bromsa om de anar oråd. Dock får man inte förlita sig på detta, då vi som människor styrs mycket av det paradig vi för tillfället lever i. För att hitta teorier och idéer som stödjer alternativa lösningar krävs dessutom mera arbete än att gå efter det som man vet fungerar för tillfället.

Gehl

Jan Gehl och hans föregångare har genom sina många analyser av människans behov i relation till det offentliga rummet tagit en annan ingång till planering jämfört med många andra. Han har valt att analysera vad det är som fungerar i relationen människa offentliga rum. Utifrån detta har han sedan kunnat peka på en mängd principer av vilka många fått ett ganska kraftigt genomslag. I den större skalan [läs planeringsprinciper] kan vi återvända till Boo1-området som exempel. Gehl talar själv om hur lyckad planeringen i detta område är i en intervju i Sydsvenskan: "Det jag tycker om med Malmös Boo1 är att man på allvar ger upp med de anakronistiska modernistiska planidéerna. I Boo1 är man mer observant på idén om en multifunktionell stad. Man hyllar utemiljön och man tar sig an människan. Vilket motsvarar de behov som finns på 2000-talet." (Svensson, 2010) Om man då lyfter blicken och tittar på hela västra hamnen området och dess utveckling så tycks det som principerna som gjorde mässområdet så lyckade får flytta på sig till förmån för det mer ekonomiskt hållbara och lite storskaligare byggandet. De delar som bebyggts efter mässområdet har exempelvis mycket större huskroppar, mer enhetliga fasader och rakare gator.

När man tittar på detaljnivå kan vi inte låta bli att framhålla en av Gehls rättesnören som många arkitekter och landskapsarkitekter tycks hålla med om, vilket är idén om den sekundära sittplatsen. Det är nästan så man kan påstå att det idag är legio att lösa en nivåskillnad med en i bredd kraftigt överdimensionerad trappa. Detta verkar dessutom fungera alldeles utmärkt och rätt placerade är dessa under den ljusa delen av året ofta fulla av människor. Att just trappan fungerar så bra som sittplats har kanske att göra med att de som sitter i den får en mycket god överblick över området nedanför, därmed uppfyller den åtminstone en till av Gehls riktlinjer.

En konsekvens av att Gehl valt att presentera sina böcker utanför den akademiska ramen är att han kan leverera sanningar utan att presentera några riktigt hårda fakta. Ett exempel på detta är när han talar om vikten av omsorg kring materialvalen. Detta kommer kanske inte som någon överraskning för landskapsarkitekten men det är inte heller i första hand dessa som behöver övertygas. Tyvärr lyckas inte Jan Gehl riktigt presentera några hårda fakta vilket kunde varit ett välkommet tillskott i designerns argumentationsrepertoar. Inte minst i de fall där lösningen på ett för dyrt projekt är att byta ut dyrare material mot billiga. Något som mycket väl kan tänkas bli dyrare i längden med tanke på förkortad livslängd på grund av exempelvis tidigare korrosion och vittring.

VÅR TOLKNING

New urbanisms kärnidé är att försöka samla stadsdelar och kvarter och skapa en gemenskap bland de boende. Vår övergripande utgångspunkt för utformningen av parken med idéerna som kom efter modernismen som rättesnöre blir att skapa en samlingspunkt för kvarteren och stadsdelarna som omger området. Detta gör vi genom att skapa en central punkt, en grön oas som är lätt att nå till fots från omgivande område. För att underlätta för boende på andra sida floden upprättas två nya gångbroar som förbinder parken med västra sidan av floden på ett mer direkt sätt. Detta gör också att vi fokuserar på fotgängare vilket är ett viktigt inslag i både Gehls och new urbanisms teorier. Vid de tre brofästena skapas trevliga miljöer att vistas och dröja sig kvar på, helt i linje med Gehls tankar om att det bör finnas platser i anslutning till stråk, eftersom förbipasserande skapar en form av underhållning. Sitt och ståplatser skapas närmast biotoperna så att man har skydd i rygg och utblick över platsen. Deras orientering ger möjlighet att välja sol eller skugga beroende på preferens och tid på dagen. Även detta är i linje med Gehls teorier.

I parkens sydöstra kant och i anslutning till idrottsanläggningen skapas en publik aktivitetsyta som får nyttjas av de som vill finnas till skillnad från den idrottsanläggning som finns öster om området som förmodligen kräver bokning och betalning med mera. I mitten av parken skapas en nod som är tänkt att fungera som en samlingspunkt för de boende runt om parken. I denna mittpunkt finns utrymme och möjlighet att skapa det som bäst knyter samman de intressen som finns bland de boende i närområdet. Fokus skall ligga på att skapa gemenskap, detta kan innebära att en trevlig restaurang, kiosk eller att någon form av allmännyttig lokal får ta plats vilken genererar persontrafik, möten och socialt utbyte. Denna nod skall även utformas med hänsyn till att folkliv och rörelse skall skapas och genereras under en stor del av dygnet. Till denna mittpunkt leder intima stråk från de olika delarna av parken som utformas enligt Gehls teorier och principer om lätt krökta och intima gaturum. I ytorna som återstår anläggs naturlika biotoper som får olika uttryck beroende på om de ligger nära floden alternativt längre in i parken. Att biotoper och grönområden finns tillgängliga är en viktig del inom new urbanism och genom utformningen av vår park tillgodoser vi också detta kriterium.

NUTID

Vår park är ett offentligt rum i staden och bygger på ett koncept hämtat från naturen. Konceptet baseras på sprickbildning. Som inspiration har vi använt bilder av torkad lera som spruckit i ett till synes oregelbundet mönster. Men tar vi ett steg tillbaks och betraktar sprickorna genom att kisa framträder ett finmaskigt nät av relativ regelbundenhet. Att använda sig av ett övergripande koncept som tillhandahåller ett starkt formspråk i plan indikerar influenser från renässansen där planerna var formstarka och byggde på symmetri. Vår plan kanske inte är symmetrisk såsom en plan från renässansen, men sättet att arbeta med en övergripande struktur i plan är snarlikt. Det är dock viktigt att skilja på syftet med vårt och renässansens. Medan vi använder den övergripande formen som en inspiration för att kunna hitta en dynamisk rumslighet som samtidigt hålls samman jobbade man under renässansen utifrån idén att det var ur den perfekta symmetrin som den goda rumsligheten uppstod.

I parkens hjärta har vi förlagt en torgliknande plats. Denna skall fungera som en samlingsplats och nod vilken binder samman parkens olika delar samt utgör en punkt varifrån mycket utgår. Torgets form efterliknar de platsbildningar som återfinns i de organiska städerna som utvecklades under medeltiden. Dynamiken i den oregelbundna formen som i den organiska staden uppstod spontant är i vår design ett medvetet formgrepp. Torgen i de organiska städerna var utformade med hänsyn till klimat och sol och på ett liknande sätt resonerade vi kring vårt torg under skissandet. På torget återfinns en stenstod som vi kallar källan. Källan utgörs av en monolit i svart diabas. Från källan strömmar vatten som leds ner i *the broken stream*, vilket är en bäck eller ström som söker sig ner mot floden i skarvarna mellan stora betongblock. Ibland flyter bäcken ut över en hel yta och bildar en vattenspegel. Mönstret som sprickorna bildar är det uppbrutna som går i linje med den sprickbildning som präglar vårt koncept. Närmare floden sänks blocken likt en trappa för att möta floden. Detta skapar individuella sittytter för såväl grupper av människor som för enskilda individer. Alla kan med andra ord hitta sin egen plats där man kan ha både utsikt och överblick och fortfarande ha skydd i rygg i enlighet med Gehls principer. Att blocken befinner sig i olika nivåer gör att de ibland återfinns under vattenytan och ibland är torrlagda beroende på flodens vattennivå. Nivån i strömmen kan även regleras med hjälp av den vattenmängd som släpps ut ur källan. Platsen där strömmen flödar ut i floden har parkens absoluta premium läge. Invid platsen ringlar sig floden i sakta mak, här ligger även eftermiddags och kvällssolen på som bäst. Denna ljuva plats med sina unika vattennära kvaliteter är speciellt utformad med syftet att förankra parken som symbol för staden.

Vi adderar genom vår design även två nya broar förbehållna gång och cykeltrafik likt den som ansluter till parkens sydvästra hörn. Parken görs därför mer tillgänglig genom att avståndet till den kortas avsevärt och parkens upptagningsområde ökar, vilket ökar sannolikheten att parken befolkas. Då floden endast trafikeras av mindre båtar har vi valt att göra färden över floden uppdelad i flera sekvenser genom att vidga bron och skapa ett rum i vilket vi även avser att placera vegetation. Dessa idéer och fokuseringen på de långsamma trafikanterna kan ses som influenser från både Gehls och new urbanisms teorier. Vid det gamla brofästet i

söder och de två nya utformar vi miljöer som uppmuntrar till vistelse och därmed kvardröjande besökare. Även här är det tydligt att vi använder oss av teorier som förespråkas av Jan Gehl, då han uppmanar till att skapa platser i anslutning till stråk eftersom människor vill uppehålla sig där de kan se och möta andra. En av de nya gångbroarna fäster invid platsen där strömmen mynnar ut i floden för att ytterligare förankra denna plats som en symbol för parken. Den andra bron fäster invid museet och våra fält som vi kommer beskriva närmare nedan. Platsen ska därigenom fungera som en stark attraktionspunkt. Att fokusera på specifika punkter för att främja möten och interaktion kan ses som en tolkning av new urbanisms teorier som vilar på en övertygelse om att den byggda och skapade miljön ska alstra gemenskap mellan medborgarna.

I anslutning till museet skapar vi en något striktare och mer utstuderad parkdel. Även här utgår vi från konceptets struktur med sprickor. I denna del av parken skapar vi små vattenfyllda fält. Här får sprickorna utgöra fogen som gör det möjligt att ta sig igenom området. Fogarna är en fortsättning på det trädäck som tar sin början mellan fälten och museet. Trädäcket beskrivs mer utförligt nedan. Med lite god vilja skulle man kunna se denna del som en tolkning av de strikta parkidealen under renässansen. Fälten är tänkta att rena vattnet under sin färd genom systemet och för detta ändamål odlas lämpliga grödor. I uttryck finns vissa likheter med risodlingar vilket också varit vår inspiration. Vår vegetation blir dock en annan, för att skapa ett spännande område att röra sig igenom. Som en referens till risfälten kan man dock tänka sig exempelvis *Glyceria fluitans* — Mannagräs. Vatten från floden pumpas till fälten och när vattnet passerat de olika fälten leds vattnet till källan varifrån det rinner ut i strömmen och de vattenspeglar vilka blir möjliga att utnyttja som plaskdammar eftersom vattnet renats. Vattnet som till slut mynnar ut i floden är därmed rent eftersom det passerat vårt intrikata reningssystem och därmed gör parken ett litet bidrag för att motverka övergödning av våra hav. Fälten och deras renande funktion konstrueras med dagens debatt om en hållbar stad i bakhuvudet. Genom att lyfta fram den här typen av anläggningar i en offentlig park önskar vi också synliggöra dagens miljöproblematik och förhoppningsvis bidra till en ökad diskussion. Denna typ av resonemang om hållbarhet är ett viktigt inslag inom new urbanism och kopplingen blir tydlig mellan vår design och de principer som new urbanism står för. Fälten kan också ses som en unik biotop, liknande en våtmark där speciella arter kan finna sin hemvist, denna idé fanns även med vid skapandet av Boo1 och Västra hamnen. Till sist kan en strategi där fälten odlas både kopplas till new urbanism och trädgårdsstaden där närproducerade grödor och en koppling till egen produktion är viktiga inslag. Här får det nog ses på ett rent symboliskt plan eftersom grödorna sannolikt kommer ta upp mycket skadliga ämnen från floden.

För att erhålla tillräckligt fall för strömmen och de vattenfyllda fälten höjs källan och torget med hjälp av de schaktmassor som befrias när strömmen skall möta floden.

I direkt anslutning till museet vid det norra brofästet tar vår *boardwalk* sin början. Boardwalken anläggs invid flodstranden för att ge möjlighet för alla att få uppleva floden via en strandpromenad. Den består av ett trädäck som inledningsvis är väl tilltaget, däcket ansluter först till våra fält för att sedan möta det naturlika karga området [se nedan] väster om fälten. När trädäcket sedan möter vår uppbrutna

ström övergår det i betong för att sedan fortsätta på andra sidan i trä. Detta löper sedan längs med floden till parkens sydvästra entré även om det smalnar av markant söder om strömmens mynning. För att kunna erbjuda en egen liten vå i den södra delen där *boardwalken* gränsar mot den öppna ytan planteras här en trädrad där vi placerar sittplatser under takkronorna.

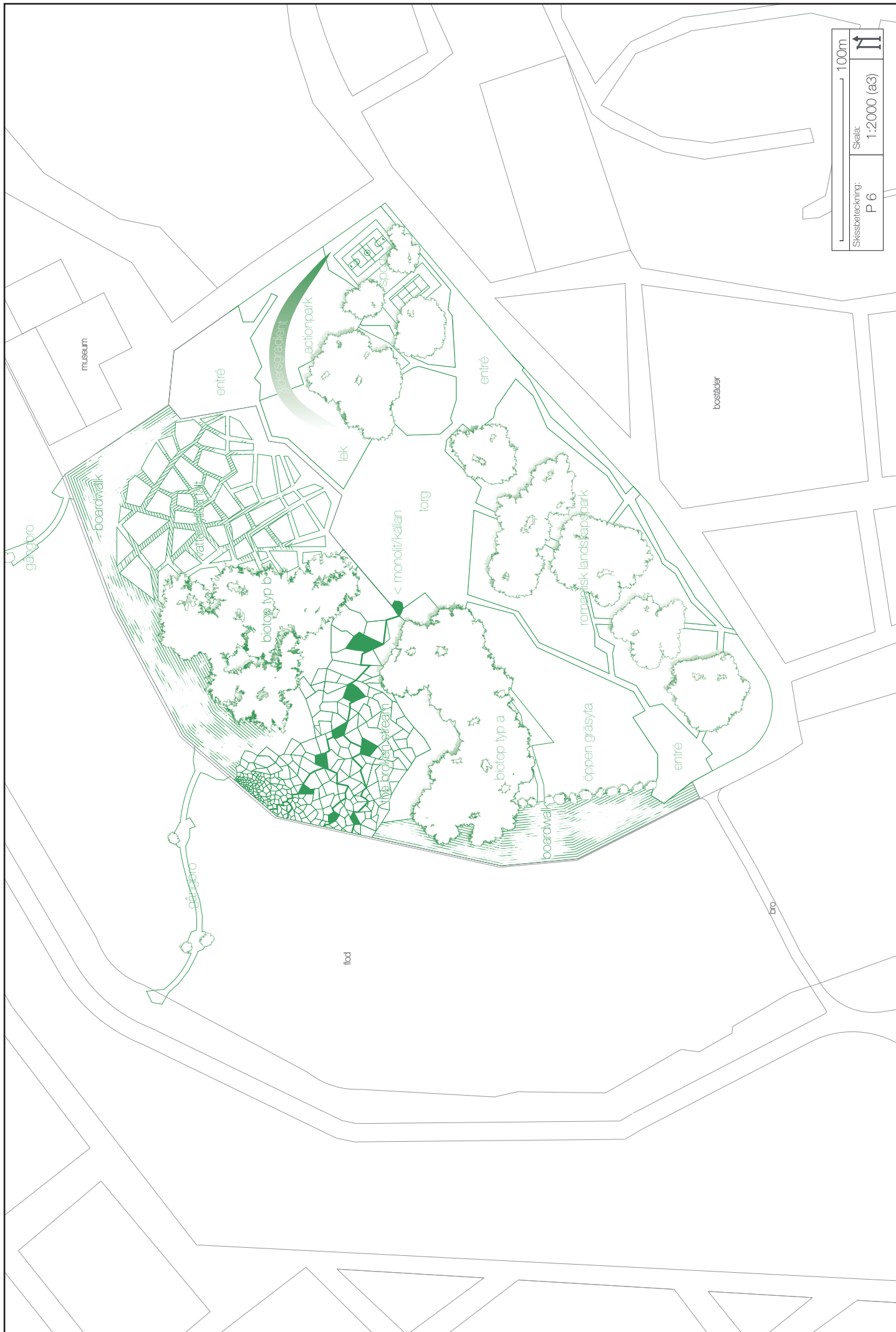
I västra delen av parken, norr om den sydvästra entrén lämnas ett stort gräsområde öppet, denna plats är avsedd att kunna inrymma större folkmassor vid exempelvis konserter och event. Denna typ av yta kan länkas till de gröna samlingsplatser som var ett vanligt inslag i trädgårdsstaden.

Från torget finns möjlighet till utblickar mot vattnet både i riktning mot strömmen, fälten och den öppna ytan. Idéer om siktlinjer och utblickar kan främst spåras tillbaks till renässansen.

Mellans parkens östra hörn och torget, i anslutning till idrottsanläggningen skapas en publik aktivitetsyta. Denna utformas med hjälp av en gradient, där vi går från barn till vuxen. De minsta lek förbehålls utrymmet i anslutning till torget och de vuxnas aktiviteter närmast det östra hörnet i form av mer traditionella tennis-, volleyboll och basketplaner. Mittsektionen blir ungdomarnas och här är temat actionpark. Genom att placera lekplatsen för de små barnen närmast torget kan föräldrar ha uppsikt över sina lekande barn och samtidigt avnjuta en kaffe med någon vän eller kanske ny bekant. Även detta kan härledas till Gehl och new urbanism då det blir något av en social blandning vilket återigen ökar möjligheterna att befolka rummet, inte minst över en större del av dygnet. Att anlägga lekplats, tennis och likande är ett tydligt spår från trädgårdsstaden där dessa typer av inslag var både viktiga och vanligt förekommande.

I parken skapas två biotoper av olika karaktär. I området mellan de vattenfyllda fälten och strömmen skapas en biotop främst baserad på en karg och sandig miljö. Denna biotop skall efterlikna ett naturligt parti där tallen får dominera men även andra karaktärsarter ges utrymme. Det andra området är beläget söder om strömmen och gränsar till den öppna gräsytan som är avsedd för större arrangemang. I huvudsak är detta en biotop baserad på lövträd som byggs upp genom flerskiktad dynamisk växtdesign. Användandet och skapandet av biotoper har vi hämtat från new urbanism där naturlika platser och biotoper i staden är viktiga inslag.

I den södra delen närmast bostadsbebyggelsen anläggs en mer traditionell del som är vår tolkning av en romantisk landskapspark, denna skall fungera som utsikt och uterum för de boende söder om parken. Förhoppningen är att denna del skall locka de boende att ta sig in och använda parken frekvent. Influenser för denna har vi fått från regularismen och de romantiska stadsparker från 1800-talet som anlades i de större städerna.

DISKUSSION

VARFÖR HAR IDEOLOGIERNÄ PÅVERKAT OSS PÅ DET SÄTT DE GJORT?

Alla typologier och ideologier vi undersökt finns i olika stor utsträckning representerade i vårt exempel förutom modernismen. Kanske beror detta på att vi ännu inte riktigt fått distans till modernismens skadeverkningar. Trots att modernismen kan uppvisa många lyckade exempel förutom just i det sista skedet är det ofta det sista stadiet som präglar minnet. I vårt exempel är det dock inte omöjligt att vi hade jobbat med tanken om boende i natur om förutsättningarna varit annorlunda. Vi tror nämligen att det i även framtiden kan finnas utrymme för de tankar om hus i naturliga miljöer som lanserades av modernisterna. Kanske kan vi till och med i framtiden bygga med försiktighet i naturområden som i dag skyddas av olika restriktioner för att lösa vår platsbrist i storstäderna.

Torget och gaturummet som härstammar från den organiska staden är något som ligger oss varmt om hjärtat och kommer förmodligen följa oss framöver i vårt yrkesliv. Och det är knappast bara vi som vurmar för denna typologi. Dagens arkitekter och designers använder sig ofta av dessa beprövade idéer och strukturer. Vi har upprepade gånger använt Booi-området som ett exempel på detta och det här sätter också fingret på en problematik. Än så länge verkar det som det krävs en så pass spektakulär tillställning som en bomässa för att man ska gå hela vägen med dessa idéer. Mycket av detta har troligen att göra med att exploatörer inte har råd att bygga så småskaligt som i Booi. Den här frågan skulle vara intressant att titta vidare på. Närmare bestämt vilka incitament man kan hitta för exploatörer att bygga i mindre skala.

Renässansens påverkan är tydlig, då vi likt renässansens planerare använder oss av ett övergripande angreppssätt när vi tar oss an uppgiften. Vårt övergripande angreppssätt är knappast lika styrt av att planens form ska erbjuda lösningar på marknivå, utan handlar mera om att hitta ett koncept som kan hålla ihop alla de aspekter som i vårt fall kommer ur ett resonemang underifrån, ur mänskliga behov. Men här finns ändock många likheter i sättet att arbeta i plan med en dominerande struktur.

Parkerna som byggdes i storstäderna under regularismen är en tolkning av den älskade romantiska landskapsparken. Inspiration från och tolkningar av denna typ av parker kommer vi ofta att få se även framöver. Det är kanske inte så konstigt med tanke på att ordet park fortfarande för många är starkt förknippat med landskapsparken. Även de principer som styrde regularismen, nämligen att ge staden mer luft och ljus för en hälsosammare stad är redan idag ett faktum i stadsbyggnadsdebatten, fast i form av en konflikt mellan förtätning och bevarande av grönområden. Idéerna om ljus, luft och hälsa som efter regularismen vidareutvecklades av både trädgårdsstaden och modernismen är kanske något vi måste återupptäcka. Idag talas det allt oftare om förtätning av våra städer, detta kommer i förlängningen kanske leda till liknade problem med dålig luft, trängsel, trafikproblem och ohälsa som var vanliga under mitten av 1800-talet och tidigt 1900-tal.

Att trädgårdsstadens principer återfinns i vår samtida design är tydligt. Det är väldigt vanligt idag att ytor för urban odling öronmärks inom stadens gränser. Rörelsen urban odling kan ses som ett tecken på en återgång till trädgårdsstadens ideal som börjar få mer och mer utrymme i dagens debatt om staden och det offentliga rummets utformning.

Vi ställs med största sannolikhet inför liknande problem och förutsättningar när det gäller utformningen av det offentliga rummet som man gjort genom kanske årtusenden. Därför är det kanske fel att tala om att spåra historiska ideologier i vår design, egentligen borde vi kanske tala om att spåra idémässiga erfarenheter. I det här ljuset är det heller inte så konstigt att exempelvis new urbanisms och Jan Gehls teorier starkt präglar vår design då de är ett hopkok av det kunskapsarv som formats under århundraden. Det är också ur denna kunskapskälla vi nu väljer fritt när vi försöker forma staden. Med andra ord är det inte så märkligt att det tydligt går att utläsa att större delen av vår samtida utformning starkt påverkats av historiska erfarenheter. Vi är därmed barn av vår tid som använder oss av historiens erfarenheter.

ALLMÄN REFLEKTION

För att ha en gemensam grund för jämförelse mellan de olika ideologierna och för att inte anpassa platserna till våra skisser valde vi ramverket för platsen från början. Om vårt mål varit att enbart illustrera och beskriva epokenas offentliga rum hade det förmodligen varit både enklare och bättre att visa upp bilder och skisser på faktiska offentliga rum från de olika tidsepokerna. Vi kunde då valt fritt mellan att visa torg och gator i den organiska staden och kanske parker i de mer samtida epokerna. Men genom att hålla oss till ett parktema, utesluta byggnader och inte diskutera vilken tid skisserna representerar har vi kunnat ta diskussionen kring offentligt och privat ett steg längre i skissarbetet än om vi valt att bara visa det offentliga rummet i relation till byggnader. Det vi nu istället gör är att lyfta fram de typologiska principerna.

Hade vi valt ett annat tillvägagångssätt, exempelvis en mindre, plats som utgångspunkt hade den kanske beskrivit de tidiga offentliga rummen mera sanningsenligt, men samtidigt renderat en problematik i de senare. Om vi valt att studera parker i de olika epokerna skulle vi högst sannolikt landat i en helt annan utformning och andra resultat jämfört med de slutsatser vi dragit. Då hade dock diskussionen om offentligt rum fallit bort i de tidiga ideologierna då parker inte var offentliga under dessa och vi hade prövat olika stilideal och inte principer.

Vi tror dock att vår undersökande skissmetodik berikat vår förståelse och verkligen tvingat oss till insikt för hur de offentliga rummet tog sig uttryck i de typologier och ideologier vi studerat.

Idealiskt hade varit att påbörja den samtida gestaltningen omedelbart i början av kursen för att undvika att påverkas av den litteratur vi studerat. Denna insikt har vi dock gjort under arbetets gång och i efterhand har vi inte kunnat göra annat än att försöka bortse från dem när vi gjort vår samtida skiss. Det går dock att vända på detta resonemang. Hade vi *inte* börjat med att avhandla teorin hade det varit svårt, kanske nästan omöjligt att hitta de stilar varifrån vi fått våra influenser. De kanske hade kunnat gå att skymta dem, men att spåra från vilken period de härstammar hade varit svårt. Med vårt upplägg har det faktiskt varit relativt lätt att känna igen de olika stildragen i vår design och varifrån de kommer.

En annan reflektion vi gjort under arbetet med denna essä är att den är svår att kategorisera under antingen landskapsplanering alternativt landskapsarkitektur som vi faktiskt valt. Den hamnar mer i gränslandet mellan de två eftersom vi undersöker en specifik plats i skissform i relativt liten skala samtidigt som vi utgår från stadbyggnadsprinciper som underlag för skisserna.

Källor

I början av vårt arbete var utgångspunkten att vi först skulle beskriva det offentliga rummet i relation till brukaren. Ganska snart upptäckte vi dock att det var mycket svårt att hitta information som specifikt tog upp detta. Därför har vi till stor del varit nödgade att göra tolkningar utifrån litteratur som i första hand behandlar stadsbyggnad ur mera tekniska aspekter än vad som var tänkt. Detta har gjort att beskrivningarna av de olika ideologierna ofta hamnat på en nivå som inte riktigt kommer ner till brukarnivån såsom vi önskat.

Ett annat problem med vårt urval av litteratur är att vi baserar beskrivningen av flera olika epoker på samma litteratur, vilket gör att samstämmigheten kanske blir lite för bra. För att nyansera och inte minst problematisera de olika epokernas ideologier och typologier bör man ta in fler källor.

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR

Arkitekturmuseet (1980). *Funktionalismens genombrott och kris: svenskt bostadsbyggande 1930-80*: [utställning utförd av Arkitekturmuseet]. Stockholm: Arkitekturmuseet

Blennow, Anna-Maria (1995). *Europas trädgårdar: från antiken till nutiden*. Lund: Signum

Bodén, Christer (1989). *Modern arkitektur: funktionalismens uppgång och fall*. Helsingborg: Archilibris

Cullen, Gordon (1961). *Townscape*. London: Architectural Press

Gehl, Jan (2010). *Cities for people*. Washington: Island Press

Gehl, Jan (2006). *Life between buildings: using public space*. 6. ed. København: The Danish Architectural Press

Hagson, Anders (2004). *Stads- och trafikplaneringens paradigm: en studie av SCAFT 1968, dess förebilder och efterföljare*. Akad.avh. Chalmers tekniska högskola Göteborg, 2005 (ISBN 91-7291-548-X)

Jacobs, Jane (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Vintage

Leccese, Michael & McCormick, Kathleen (2000). *Charter of the New Urbanism*. New York: McGraw-Hill

Lynch, Kevin (1960). *The image of the city*. Cambridge [Mass.]: Technology Press

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Rådberg, Johan (1994). *Den svenska trädgårdsstaden*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Rådberg, Johan (1997). *Drömmen om atlantångaren: utopier & myter i 1900-talets stadsbyggande*. Stockholm: Atlantis

Talen, Emily. (1999) *Sense of community and neighbourhood form: An assessment of the social doctrine of new urbanism*. *Urban Studies*, vol. 36 nr. 8, sidorna 1361-1379

Tietz, Jürgen (2000). *Arkitekturens historia under 1900-talet*. Köln: Könemann

Wingren, Carola (2009). *En landskapsarkitekts konstnärliga praktik: kunskapsutveckling via en självbiografisk studie*. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, 2009 (ISBN 978-91-86195-74-8)

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Camillo Sitte (publiceringsdatum okänt). *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/camillo-sitte> [2011-05-09]

Jonson, Lotta (2008-09-07) Våladesignade vägar ger högre säkerhet, *Dagens Nyheter* [Online] Tillgänglig: <http://www.dn.se/motor/valdesignade-vagar-ger-hogre-sakerhet> [2011-05-02]

Malmö stadsbyggnadskontor (1999). *Grönytefaktor för Bo01* [Online] Tillgänglig: http://www.malmo.se/download/18.22ccf94712cdcd54b038000912/vh_bo01_gronytefaktor.pdf [2011-04-21]

Liedman, Sven-Eric (Publiceringsdatum okänt). ideologi, *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/ideologi> [2011-05-18]

Linn, Björn (Publiceringsdatum okänt). modernism, *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/modernism/257635> [2011-05-04]

Newurbanism.org. [Online](Publiceringsdatum okänt) Tillgänglig: <http://www.Newurbanism.org/> [2011-04-20]

Regularisering (2010-04-16) *Wikipedia*. Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Regularisering&oldid=11512565> [2011-05-09]

SCAFT (2011-04-24) *Wikipedia*. Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=SCAFT&oldid=14014439>. [2011-05-05]

Slant Competition. [Online](Publiceringsdatum okänt) Tillgänglig: <http://www.slant.eu/> [2011-04-20]

Svensson, Julia (2010-12-29). Livet går före formen, *Sydsvenskan* [Online] Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/article1339947/Livet-gar-fore-formen.html> [2011-05-13]

Urban Space Initiative. Historical overview [Online] (Publiceringsdatum okänt) Tillgänglig: <http://www.urbanspaceinitiative.com/historical-overview/> [2011-04-20]

BILDKÄLLOR

Fotografier och illustrationer

Figur 1: Slant competition [Online] *Site Plan*. Tillgänglig: <http://www.slant.eu/plan.jpg> [2011-05-12]

Figur 2: Jansoone, Georges [Online] *Piazza del Campo - panoramic view*. Tillgänglig: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3b/Siena.Campo.pano01.jpg> [2011-05-12]

Figur 3: Braun, Georg & Hogenberg, Franz (1599). *Civitates orbis terrarum. Liber primus*. Coloniae Agrippinae, apud Bertramum Bochholtz, sumptibus auctorum: anno reparatae salutis humanae M. D. XCIX

Figur 4: Upphovsman okänd. [Online] *The Commissioners' Plan of 1811 provisional map, released in 1807* [Online] Tillgänglig: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/NYC-GRID-1811.png> [2011-05-12]

Figur 5: Howard, Ebenezer. [Online] *Three Magnets ur boken Tomorrow: A Peaceful Path to Real Reform* (1898) Tillgänglig: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Howard-three-magnets.png?uselang=sv> [2011-05-12]

Figur 6: Hallman, Per-Olof Stockholm stadsbyggnadskontor [Online] *Stadsplan för Enskede trädgårdsstad*. Tillgänglig: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Enskede_tr%C3%A4dg%C3%A5rdsstad_stadplan_1907.jpg?uselang=sv [2011-05-12]

Figur 7: Ekeblom, Johan (2011). SCAFT planering i Orminge

Figur 8: Ekeblom, Johan (2011). *Ribershus i vårsol*

Figur 9: Ekeblom, Johan (2011). *Västra hamnens vinklar och vrår*

Figur 10: Barrison, Harvey [Online] *Strøget* Tillgänglig: <http://www.flickr.com/photos/hbarrison/4984391766/sizes/o/in/photostream/> [2011-05-12]

Planskisser

P1, sidan 15: Ekeblom, Johan & Svensson, Christian (2011)

En tolkning av den organiska stadens offentliga rum

P2, sidan 20: Ekeblom, Johan & Svensson, Christian (2011)

En tolkning av Renässansens och Regularismens offentliga rum

P3, sidan 25: Ekeblom, Johan & Svensson, Christian (2011)

En tolkning av Trädgårdsstadens offentliga rum

P4, sidan 32: Ekeblom, Johan & Svensson, Christian (2011)

En tolkning av Modernismens offentliga rum

P5, sidan 41: Ekeblom, Johan & Svensson, Christian (2011)

En tolkning av tiden efter modernismens offentliga rum

P6, sidan 46: Ekeblom, Johan & Svensson, Christian (2011)

Broken

